

Lagrådsremiss

Åtgärder för att hantera stora brottmål och inställda förhandlingar

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 6 februari 2014

Beatrice Ask

Per Lennerbrant
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen lämnas förslag som syftar till att minska antalet inställda huvudförhandlingar och till en enklare och effektivare hantering av stora brottmål.

I alltför många fall måste huvudförhandlingen ställas in på grund av att den tilltalade inte kommer till förhandlingen. Ibland beror detta på att den strängaste påföljd som får dömas ut i dessa fall inte motsvarar brottets allvar. Det strängaste straff som en tilltalad får dömas till i sin frånvaro höjs därför från tre till sex månaders fängelse. Dessutom utökas möjligheten att förverka villkorligt medgiven frihet i situationer då den tilltalade är frånvarande. Reglerna om utdömande av vite samt om hämtning och häktning när den som kallats inte kommer till förhandlingen görs tydligare. Även möjligheterna att använda förenklad delgivning med den tilltalade utökas. Förslagen leder sammantaget till att fler huvudförhandlingar kan genomföras.

För att stora brottmål ska hanteras så effektivt som möjligt tydliggörs domstolens ansvar för att bedöma om flera åtal ska hanteras gemensamt eller var för sig. Det skapas större möjligheter att avgöra delar av ett mål mot en person. Åtal mot flera personer för brott som har samband med varandra ska inte längre rutinmässigt hanteras gemensamt. För att lägga samman åtalen krävs att det finns skäl för det. Domstolen får också ett tydligare ansvar för förberedelsen av brottmål, bl.a. genom en regel om ökad användning av förberedelsesammanträde i omfattande mål. Fristen för påbörjande av huvudförhandling i ett mål där den tilltalade är frihetsberövad förlängs med en vecka om ett sådant sammanträde hållits.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2014.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	10
3	Ärendet och dess beredning	11
4	En mer ändamålsenlig hantering av stora mål	11
4.1	Ökade möjligheter till deldom och särskild handläggning av åtal.....	12
4.2	Rättens ansvar under förberedelsen görs tydligare.....	18
4.3	Förberedelsesammanträde i omfattande mål	22
4.4	Förberedelse under ledning av rätten innan åtalet väcks.....	24
4.5	Tidsfrister för påbörjande av huvudförhandling.....	25
5	Antalet inställda förhandlingar ska minska.....	29
5.1	Möjligheten att använda förenklad delgivning utökas.....	30
5.2	Sanktioner och tvångsmedel vid utevaro.....	33
5.3	Fler mål ska kunna avgöras i utevaro	39
5.4	Fortsatt arbete mot inställda förhandlingar.....	44
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	44
7	Konsekvenser av förslagen	45
8	Författningskommentar.....	46
	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	46
	Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	53
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Brottmålsprocessen (SOU 2013:17).....	55
Bilaga 2	Betänkandets lagförslag	70
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna.....	80

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs att 30 kap. 4 §, 33 kap. 6 §, 36 kap. 20 §, 45 kap. 3, 10, 13 och 14 §§ samt 46 kap. 14–15 a §§ rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

30 kap.

4 §¹

Handläggas i en rättegång flera åtal, må dom givas beträffande något av dem, ehuru handläggningen angående de övriga icke avslutats. Avse åtalen samme tilltalade, må sådan dom dock ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.

Om flera åtal handläggs i en rättegång får dom meddelas i fråga om något av dem trots att handläggningen av de övriga åtalen inte avslutats (deldom). Om åtalen avser samma tilltalad får deldom meddelas endast om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det.

33 kap.

6 §²

Bestämmelserna i 3 § andra stycket, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av stämning i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av en polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna

¹ Senaste lydelse 1956:587.

² Senaste lydelse 2013:876.

skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än *sex* veckor sedan informationen lämnades.

skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än *tio* veckor sedan informationen lämnades.

36 kap.

20 §³

Uteblir ett vittne som kallats enligt 7 §, skall rätten förelägga nytt vite, om målet utsätts till senare dag, eller förordna att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till den senare dagen.

Om ett vittne som kallats enligt 7 § uteblir får rätten besluta att vittnet ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag. Som skäl för hämtning ska rätten särskilt beakta om det kan antas att vittnet inte kommer att följa en ny kallelse.

Om rätten inte beslutar om hämtning ska vittnet kallas på nytt vid vite till en senare dag.

45 kap.

3 §⁴

Hava åtal väckts mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång, om ej rätten finner särskild handläggning vara lämpligare. Åtal, som väckts mot flera för skilda brott, må handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen.

Om åtal har väckts mot någon för flera brott ska åtalen handläggas i en rättegång. Åtalen får dock handläggas var för sig om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det.

Ej må åtal förenas, med mindre åtalen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för åtalen samma rättegångsform är tillämplig.

Om åtal har väckts mot flera personer får åtalen handläggas i en rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det.

När skäl äro därtill, må åtal, som förenats, åter särskiljas.

Åtal får inte förenas om domstolen är obehörig att handlägga något av åtalen eller om det gäller olika rättegångsformer för dem.

Åtal som handläggs gemensamt får delas upp när det finns skäl för det.

³ Senaste lydelse 1987:747.

⁴ Senaste lydelse 1956:587.

10 §⁵

I stämningen *skall* rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen uppge vilken bevisning han åberopar och vad han vill styrka med varje bevis. Detta gäller dock inte, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Om det behövs *för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt*, får rätten *också* förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.

I stämningen *ska* rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen uppge vilken bevisning han *eller hon* åberopar och vad han *eller hon* vill styrka med varje bevis. Detta gäller dock inte om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

Rätten ska allt efter målets beskaffenhet verka för att målet förbereds så, att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Om det behövs får rätten förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den. *Förberedelse får ske vid ett sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt får olika former av förberedelse förenas.*

13 §⁶

Om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, *skall* rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs. I fråga om kallelse av parter *skall* 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar beredningen av målet. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att

Om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, *ska* rätten hålla ett sammanträde med parter och andra som berörs. *Vid bedömningen av om ett sammanträde behövs ska rätten särskilt beakta om målets omfattning gör att ett sammanträde kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt.* I fråga om kallelse av parter *ska* 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas om det främjar beredningen av målet. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att

⁵ Senaste lydelse 1987:747.

⁶ Senaste lydelse 2005:683.

nytt vite *skall* föreläggas eller att han eller hon *skall* hämtas till rätten.

I 24–27 kap. finns bestämmelser om sammanträde för prövning av tvångsmedel.

14 §⁷

Rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt, får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är *berett till* huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag, då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, ska tiden

Rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken som får avgöras särskilt får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är *förberett för* huvudförhandling.

Om den tilltalade är anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes om inte ett sammanträde enligt 13 § har hållits. Om ett sådant sammanträde har hållits ska huvudförhandlingen i stället påbörjas senast inom tre veckor från den dag då åtalet väcktes. Huvudförhandlingen får påbörjas senare än vad som anges i första eller andra meningen, om ett längre uppskov är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas eller på grund av en åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller någon annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Om den tilltalade är ålagd reseförbud, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte ett längre uppskov är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas eller på grund av en åtgärd som avses i 11

⁷ Senaste lydelse 2010:575.

räknas från dagen för delgivning av beslutet.

eller 12 §, målets omfattning eller någon annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

46 kap.

14 §

Underlåter målsägande, som skall höras i anledning av åklagarens talan, att *infinna sig personligen* vid rättegångstillfälle för huvudförhandling, *äge rätten i stället för att förelägga nytt vite förordna*, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

Om en målsägande som ska höras med anledning av åklagarens talan *inte inställer sig personligen till ett rättegångstillfälle* för huvudförhandling, ska rätten ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Rätten får besluta att målsäganden ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag. Som skäl för hämtning ska rätten särskilt beakta om det kan antas att målsäganden inte kommer att följa en ny kallelse.

Om rätten inte beslutar om hämtning ska målsäganden kallas på nytt vid vite till en senare dag.

15 §⁸

Uteblir den tilltalade från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer han eller hon sig genom ombud då han eller hon har förelagts att *infinna sig personligen*, skall rätten i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Är det inte möjligt att avgöra målet skall rätten besluta att den tilltalade skall

1. kallas på nytt vid vite,
2. hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag eller
3. häktas, om det finns förutsättningar för det.

Om en tilltalad uteblir från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer sig genom ombud då han eller hon har förelagts att *infinna sig personligen*, ska rätten i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Om det inte är möjligt att avgöra målet ska rätten ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Rätten ska också ta ställning till om den tilltalade ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag, eller häktas, om det finns förutsättningar för häktning enligt 24 kap.

Rätten ska som skäl för

1. hämtning särskilt beakta om det kan antas att den

⁸ Senaste lydelse 2001:235.

tilltalade inte kommer att följa en ny kallelse,

2. *häktning särskilt beakta om det på grund av att tidigare hämtningsförsök i målet har misslyckats eller det av annat skäl är sannolikt att den tilltalade inte kan hämtas.*

Om rätten inte beslutar om hämtning eller häktning ska den tilltalade kallas på nytt vid vite till en senare dag.

15 a §⁹

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst *tre* månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,

2. den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller

3. den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.

Med de påföljder som anges i första stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. Det gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.

Första stycket 1 gäller också vid förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelse om det inte finns anledning att förverka en strafftid som, sammantagen med ett fängelsestraff som döms ut, överstiger sex månader. Ett förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken ska likställas med de påföljder som anges i första stycket 1.

I de fall som avses i första stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.
 2. Bestämmelsen i 33 kap. 6 § gäller i sin äldre lydelse om det personliga sammanträffande som avses i bestämmelsen skett före ikraftträdandet.

⁹ Senaste lydelse 2001:235.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom föreskrivs att 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

29 §¹⁰

Mål mot den som inte har fyllt tjuugoett år ska alltid behandlas skyndsamt.

Väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad.

Om det väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. Den förlängda tidsfrist som anges i 45 kap. 14 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken ska dock inte tillämpas.

Inhämtar rätten yttrande från socialnämnden enligt 28 §, ska nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet *föranleder* det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Om rätten begär ett yttrande från socialnämnden enligt 28 §, ska nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet motiverar det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2014.

¹⁰ Senaste lydelse 2010:577.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade i juli 2010 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av brottmålsprocessen i syfte att överväga åtgärder för att skapa ett mer ändamålsenligt brottmålsförfarande (dir. 2010:78). Utredningen överlämnade i april 2013 betänkandet Brottmålsprocessen (SOU 2013:17). En sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Lagförslagen i betänkandet finns, i nu relevanta delar, i *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissyttrandena finns tillgänglig i Justitiedepartementet (Ju2013/2761/DOM).

Chefen för Justitiedepartementet gav den 12 december 2013 en utredare i uppdrag att ta fram det ytterligare underlag angående de praktiska, organisatoriska och ekonomiska konsekvenserna som behövs för ett ställningstagande till om utredningens förslag om bl.a. genomgripande förändringar i hanteringen av brottmål bör genomföras. Uppdraget ska redovisas senast den 9 januari 2015.

I denna lagrådsremiss behandlar regeringen delar av utredningens förslag om delgivning (avsnitt 8.5 i betänkandet) och delar av förslagen om huvudförhandlingsmål (avsnitt 11 i betänkandet) enligt vad som närmare anges i respektive avsnitt i remissen. Övriga delar av betänkandet bereds vidare i Regeringskansliet.

4 En mer ändamålsenlig hantering av stora mål

Det är viktigt att stora brottmål kan hanteras så effektivt och ändamålsenligt som möjligt i domstol. Omfattande mål karaktäriseras ofta av att det rör sig om ett stort antal brott som prövas i en och samma rättegång. Stor betydelse för hur omfattande ett brottmål blir i domstol har reglerna som styr när åtal ska läggas samman i en rättegång samt möjligheterna att avgöra delar av ett mål.

I brottmål är förberedelsen av målet vid domstolen generellt sett inte av så central betydelse som i tvistemål. Det beror på att målet normalt sett blir tillräckligt förberett genom förundersökningen. Även om många brottmål kan sättas ut till huvudförhandling direkt när åtal väcks kan det, framförallt i omfattande mål, emellertid finnas behov av att rätten vidtar förberedande åtgärder före huvudförhandlingen. Om en huvudförhandling ska pågå under längre tid är det särskilt viktigt att förhandlingen tidigt kan förberedas så att den avsatta tiden räcker till och kan utnyttjas på bästa sätt. Det kan finnas behov av att rätten håller ett sammanträde för att förbereda huvudförhandlingen. Att de omfattande målen är väl förberedda är betydelsefullt inte bara för att det enskilda målet ska kunna hanteras på bästa sätt. Det är också viktigt eftersom dessa mål tar mycket tid i anspråk för såväl domstolar, åklagarväsende och advokater, som enskilda parter eller andra som berörs av dem. Om

målet inte är tillräckligt förberett kan det leda till att huvudförhandlingen måste ställas in eller tar längre tid än vad som är nödvändigt. Det kan också i vissa fall orsaka att tyngdpunkten i processen förskjuts från tingsrätten till hovrätten.

Regeringen lämnar i de följande avsnitten förslag som syftar till en mer ändamålsenlig hantering av stora brottmål.

4.1 Ökade möjligheter till deldom och särskild handläggning av åtal

Regeringens förslag: Om åtal har väckts mot någon för flera brott ska åtalen handläggas i en rättegång. Åtalen får dock handläggas var för sig om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det. Om åtal har väckts mot flera personer får åtalen handläggas i en rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det. Det krävs inte längre att åtalen har väckts vid samma domstol för att de ska få förenas.

Om det handläggs flera åtal mot samma tilltalad i en rättegång får deldom meddelas endast om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att flera åtal mot en tilltalad ska handläggas särskilt om det är till fördel för handläggningen eller annars är lämpligt. Åtal mot flera för brott som har samband med varandra får handläggas i en rättegång om det är till fördel för handläggningen och även i övrigt är lämpligt. Vid bedömningen av om åtal ska handläggas gemensamt eller särskilt, ska rätten särskilt beakta om en gemensam handläggning riskerar att göra rättegången mer omfattande än vad som är nödvändigt. Åtal som handläggs gemensamt ska särskiljas när det finns anledning till det. Deldom mot samma tilltalad ska meddelas om det är till fördel för handläggningen av målet eller det annars finns särskilda skäl för det. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.2.3 och 11.2.4.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som kommenterar utredningens förslag gällande nya bestämmelser om gemensam eller särskild handläggning av åtal tillstyrker det. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *Riksdagens ombudsmän (JO)*, *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *Åklagarmyndigheten*, som tillstyrker utredningens förslag, understryker dock vikten av att åklagarens uppfattning i frågan om att handläggningen av utredningsmässiga skäl bör vara gemensam alltid får stor tyngd. *Ekobrottsmyndigheten*, som ställer sig positiv till de möjligheter som förslaget ger, anser att åklagaren måste ha ett bestämmande inflytande på hur mål bör handläggas och föreslår ett tillägg i bestämmelsen att mål inte får läggas ihop eller skiljas åt om åklagaren motsätter sig det. Även förslaget om utökade möjligheter till deldom tillstyrks av de flesta remissinstanser som kommenterar det. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *JO*, *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *Hovrätten för Västra Sverige*, som

delar utredningens uppfattning att möjligheterna att meddela deldom bör utökas, efterlyser dock en närmare analys av vad de utökade möjligheterna till deldom får för betydelse för påföljdsbestämningen mot bakgrund av reglerna i 34 kap. brottsbalken (BrB) och den praxis som utvecklats i anslutning därtill. *Stockholms tingsrätt* tror, med hänsyn till den tilltalades intresse av att dömas till en gemensam påföljd, att möjligheten att meddela deldom inte kommer att användas i särskilt stor utsträckning. *Åklagarmyndigheten* anför att bestämmelsen om deldom mot en tilltalad bör vara fakultativ. *Ekobrottsmyndigheten* anser att åklagaren bör ha rätt att slutligt bestämma den lämpligaste handläggningen av målet vid rätten.

Skälen för regeringens förslag

Utgångspunkter

En fråga som har stor betydelse för hur omfattande ett mål i domstol blir är i vilken utsträckning flera åtal mot en person eller åtal mot flera personer handläggs i en rättegång. Förening (kumulation) av åtal regleras i 45 kap. 3 § första stycket rättegångsbalken (RB). Där anges att åtal som har väckts mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att ha tagit del i samma brott, ska handläggas i en rättegång om inte rätten finner särskild handläggning vara lämpligare. Det anges vidare att åtal som väckts mot flera för skilda brott får handläggas i en rättegång om det är till gagn för utredningen. Enligt tredje stycket i bestämmelsen får åtal som förenats, åter särskiljas när det finns skäl för det.

Möjligheterna att begränsa omfattningen av ett mål hänger också samman med bestämmelserna om s.k. deldom i 30 kap. 4 § RB. Enligt paragrafen gäller att om det i en rättegång handläggs flera åtal får dom meddelas beträffande något av åtalen, trots att handläggningen angående de övriga inte avslutats. Om åtalen avser samma tilltalad krävs det synnerliga skäl för att deldom ska få meddelas.

Även om det inledningsvis funnits skäl att handlägga flera åtal gemensamt kan det senare inträffa något som medför att det uppstår behov av att dela upp handläggningen. Exempelvis kan ett vittne, som åberopats endast i anledning av en åtalspunkt, utebli från huvudförhandlingen och hindra att målet i dess helhet avgörs. Eller så kan en sent inkommen tilläggsansökan om stämning innebära att domstolen inte hinner delge stämningsansökan, vilket kan förhindra att ett i övrigt delgivet mål avgörs i den tilltalades utvaro. Möjligheten att i dessa fall kunna dela upp handläggningen är viktig inte minst för att motverka att huvudförhandlingar ställs in i onödan.

I förarbetena till 45 kap. 3 § RB förutsattes att rätten skulle göra en lämplighetsbedömning och sedan besluta om åtalen skulle handläggas gemensamt (NJA II 1956 s. 313). Utredningen uttalar dock att det i praktiken knappast sker någon sådan lämplighetsprövning från rättens sida, utan att det snarare är åklagaren som vid utformandet av gärningsbeskrivningen och stämningsansökan gör lämplighetsövervägandena. Om åklagaren i en tillkommande stämningsansökan anger ett visst pågående målnummer, så kommer det nya åtalet ofta att handläggas i det angivna målet. Utredningens slutsats är att

kumulationsfrågan i praktiken inte avgörs efter den lämplighetsprövning som rätten förutsätts göra.

Utredningens beskrivning av tillämpningen av bestämmelserna, som inte motsägs av remissinstanserna, visar enligt regeringen att frågan behöver ägnas ökad uppmärksamhet i domstolarna. Det ligger ett stort värde i att frågan om särskild eller gemensam handläggning av flera åtal blir föremål för övervägande och ställningstagande från rättens sida och att detta sker i ett så tidigt skede av målets handläggning som möjligt. Regeringen lämnar i det följande ett antal förslag som syftar till att åstadkomma en mer flexibel och ändamålsenlig reglering när det gäller handläggningen av flera åtal som på ett eller annat sätt har samband med varandra. Regeringen förutsätter att domstolarna ordnar sina rutiner så att det finns praktiska förutsättningar att göra de aktuella övervägandena, även om de i praktiken många gånger utförs i en beredningsorganisation.

Parternas uppfattning i handlägningsfrågan har som regel stor betydelse. Detta gäller särskilt, som *Åklagarmyndigheten* framhåller, om det gäller åtal mot flera tilltalade för brott som har samband med varandra och åklagaren hävdar att det av utredningsmässiga skäl är viktigt att åtalen handläggs gemensamt. Många gånger är det också åklagaren som har bäst förutsättningar att göra den bedömningen. Beslutanderätten om handläggningen bör dock, oavsett om det gäller tillämpningen av 30 kap. 4 § eller 45 kap. 3 § RB, alltså ligga hos rätten. Därför bör inte åklagaren, som *Ekobrottsmyndigheten* förordar, eller någon annan part ges ett bestämmande inflytande över frågan.

Enhetligare regler för uppdelad handläggning och avgörande

Frågan om flera åtal ska handläggas gemensamt eller särskilt kan besvaras med tillämpning av flera olika bestämmelser. Antingen kan rätten redan när åtalen kommer in till domstolen besluta att de ska handläggas särskilt eller särskilja dem vid en senare tidpunkt under handläggningen (45 kap. 3 § första respektive tredje stycket RB). Rätten kan också meddela deldom med tillämpning av 30 kap. 4 § RB. När det gäller flera åtal mot en person skiljer sig förutsättningarna för de olika alternativen åt. För särskild handläggning enligt 45 kap. 3 § första stycket RB krävs endast att rätten finner sådan handläggning lämpligare, medan det för deldom krävs att det föreligger synnerliga skäl. Kravet på synnerliga skäl för att meddela deldom mot en tilltalad anses dock inte hindra att målen särskiljs enligt 45 kap. 3 § tredje stycket RB och att det därefter meddelas domar i respektive mål (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentaren till 45 kap. 3 § RB).

Det är svårt att se anledningen till varför förutsättningarna för särskild eller gemensam handläggning ska skilja sig åt beroende på vilken bestämmelse som tillämpas. Resultatet för parterna är detsamma oavsett vilket av alternativen som väljs. För att rättegångar inte ska bli onödigt omfattande är det enligt regeringens mening angeläget att det finns möjligheter att dela upp handläggningen av flera åtal när det är motiverat. Frågan om en uppdelning av åtalen ska ske genom att åtalen inledningsvis hanteras i olika mål eller genom att deldom meddelas får, som utredningen konstaterat, framför allt ses som en fråga om vad som är mest praktiskt i det enskilda fallet. Med hänsyn till detta anser regeringen

att förutsättningarna för att meddela deldom mot samma tilltalad bör vara desamma som för att redan från början låta flera åtal mot samma person handläggas var för sig.

Större möjligheter att handlägga och avgöra flera åtal mot en person var för sig

Det finns allmänt sett ett värde i att flera åtal mot en tilltalad kan behandlas i en rättegång och att gemensam påföljd kan bestämmas för brotten (jfr 30 kap. 3 § BrB). Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att huvudregeln fortfarande bör vara att åtal mot en person för flera brott ska handläggas i en rättegång. Samtidigt kan detta medföra en risk för att målet blir onödigt omfattande eller svåröverskådligt, vilket i sin tur kan medföra svårigheter att slutföra handläggningen och avgöra målet. Risken ökar för att huvudförhandlingen måste ställas in eller av annat skäl inte kan genomföras som planerat. Utöver de merkostnader detta innebär kan det även medföra att reaktionen på brottet försenas men också till exempel att en målsägande får vänta onödigt länge på att ansvarsfrågan och ett eventuellt skadeståndsyrcande prövas. Utredningen föreslår därför en förändring av den nuvarande undantagsregeln vid flera åtal mot en tilltalad. Utredningens förslag innebär att åtalen ska handläggas särskilt om det är till fördel för handläggningen eller annars är lämpligt. För deldomsfallen föreslår utredningen att sådan dom ska meddelas om det är till fördel för handläggningen av målet eller det annars finns särskilda skäl för det.

Utredningens förslag inriktar sig primärt på handläggningen av omfattande mål. I sådana mål kan intresset av att begränsa omfattningen av målet vara starkt. De nu aktuella bestämmelserna är dock tillämpliga på alla åtal och måste därför även vara avpassade för mål som visserligen omfattar flera åtal, men som för den skull inte kan anses vara särskilt omfattande. I dessa fall kan intresset av att hålla samman handläggningen vara mera uttalat. Mot den bakgrunden anser regeringen att huvudregeln om gemensam handläggning i nu aktuella fall inte får tillräckligt genomslag med utredningens förslag. Det är också viktigt att rätten har tillräckligt utrymme att göra lämplighetsbedömningar i det enskilda fallet. Regleringen bör därför fortsatt vara fakultativ till sin karaktär, vilket också *Åklagarmyndigheten* för fram när det gäller deldomsbestämmelsen.

Vid utformningen av förutsättningarna för särskild handläggning och deldom i dessa fall måste konsekvenserna i påföljdshänseende för den tilltalade särskilt beaktas. *Hovrätten för Västra Sverige* efterlyser en närmare analys i detta avseende. I 34 kap. BrB finns vissa bestämmelser om sammanträffande av brott och förändring av påföljd. I 34 kap. 1 § BrB anges vilka möjligheter domstolen har när den som för brott dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn eller slutna ungdomsvård begått annat brott före domen eller nytt brott efter domen men innan påföljden till fullo verkställts eller annars upphört. Rätten får då, med iakttagande av som vad för vissa fall är föreskrivet i 34 kap. 2–7 §§ BrB, efter omständigheterna förordna att den tidigare utdömda påföljden ska avse också det andra brottet (punkt 1), döma särskilt till påföljd för detta brott (punkt 2), eller om den tidigare domen vunnit laga kraft, undanröja

den utdömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art (punkt 3). Om rätten dömer särskilt till straff för brott som begåtts innan den tidigare domen börjat verkställas ska rätten, enligt 34 kap. 3 § andra stycket BrB, i möjlig mån vid straffets bestämmande iakttä att straffen tillsammans inte överstiger vad som jämlikt 26 kap. 2 § kunnat ådömas för båda brotten. Rätten får därvid döma till lindrigare straff än vad som är stadgat för brottet. Möjligheterna i 34 kap. BrB att vid påföljdsbestämningen beakta tidigare domar, som för övrigt infördes efter det att bestämmelserna om deldom respektive förening och särskiljande av åtal fick sin nuvarande lydelse år 1956, syftar till att den tilltalade inte ska påverkas negativt i påföljdshänseende av att lagföringen delas upp. Bestämmelserna i 34 kap. BrB är dock inte tillämpliga i alla situationer, exempelvis om påföljden i den första domen har bestämts till böter eller till överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Det är därför viktigt att lagtexten ger uttryck för den intresseavvägning som ska göras mellan å ena sidan intresset av en effektiv handläggning och å andra sidan den tilltalades intresse av att dömas till en gemensam påföljd för brottligheten. Det kan även finnas andra omständigheter som talar mot särskild handläggning, exempelvis utredningsmässiga skäl. I lagtext kan det uttryckas så att åtalen får handläggas var för sig om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det. Detsamma bör, som konstaterats ovan, gälla för meddelande av deldom vid flera åtal mot en person. Även om förutsättningarna för uppdelad handläggning respektive avgörande sålunda blir desamma kan det givetvis förekomma att bedömningen utfaller på olika sätt beroende på om frågan aktualiseras i samband med att åtal väcks eller till exempel vid en huvudförhandling.

Stockholms tingsrätt tror, med hänsyn till den tilltalades intresse av att dömas till en gemensam påföljd, att möjligheten att meddela deldom inte kommer att användas i särskilt stor utsträckning. Tingsrätten noterar även att åklagaren enligt nuvarande reglering har begränsat utrymme att besluta om åtalsunderlåtelse i utestående delar. En ökad användning av deldom torde därför enligt tingsrättens mening innebära att ytterligare en huvudförhandling ofta måste hållas i de delar som inte prövats genom deldomen. Tingsrätten anser mot den bakgrunden att det kan finnas anledning att överväga om bestämmelserna om åtalsunderlåtelse och nedläggande av åtal bör ändras. Som regeringen konstaterat ovan ger regleringen i 34 kap. BrB i de flesta fall förutsättningar att undvika att den tilltalade påverkas negativt i påföljdshänseende av en uppdelad handläggning. Detta bör medföra att de ökade möjligheterna till deldom som föreslås inte får en så begränsad tillämpning som tingsrätten befarar. Åklagaren får vidare, under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts, besluta om åtalsunderlåtelse bl.a. om det kan antas att brottet inte skulle leda till annan påföljd än böter eller om den misstänkte begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet (20 kap. 7 § RB). Åtalsunderlåtelse får meddelas även sedan åtal väckts om det kommer fram sådana förhållanden som, om de förelegat eller varit kända vid tiden för åtalet, skulle ha föranlett åtalsunderlåtelse. Åtalsunderlåtelse får dock inte beslutas om den tilltalade motsätter sig det eller om dom redan har fallit (20 kap. 7 a § RB). Regeringen bedömer

att reglerna om åtalsunderlåtelse inte hindrar att förslaget om deldom får önskat genomslag.

Åtal mot flera personer ska inte rutinmässigt hanteras gemensamt

Om åtal väcks mot flera för att ha tagit del i samma brott ska åtalen enligt nuvarande bestämmelser handläggas i en rättegång, om inte rätten finner att särskild handläggning är lämpligare. Om åtalen gäller skilda brott får åtalen handläggas i en rättegång om det är till gagn för utredningen. Utredningen föreslår att denna reglering ersätts med en bestämmelse som innebär att åtal mot flera för brott som har samband med varandra får handläggas i en rättegång om det är till fördel för handläggningen och även i övrigt är lämpligt.

Regeringen delar utredningens uppfattning att åtal mot flera personer inte bör läggas samman rutinmässigt. För att åtal mot flera personer ska handläggas i en rättegång måste det finnas skäl för det. Det gäller även då åtalen avser delaktighet i samma brott. Visserligen kan processekonomiska och utredningsmässiga skäl många gånger tala för en gemensam handläggning. När det gäller omfattande mål kan dock framför allt processekonomiska skäl tala även i motsatt riktning. Det är viktigt att regelverket ger möjlighet att dela upp handläggningen när det är motiverat. Dagens huvudregel om gemensam handläggning för åtal mot flera för delaktighet i samma brott bör därför mjukas upp. När det gäller åtal mot flera personer för skilda brott kan situationerna skilja sig åt betydligt. Även här kan processekonomiska eller utredningsmässiga skäl tala för en gemensam handläggning. Kopplingen mellan brotten kan dock i vissa fall vara svag. I dag får åtal för skilda brott handläggas i en rättegång om det är till fördel för utredningen. Emellertid kan processekonomiska skäl, trots utredningsmässiga fördelar, med styrka tala för att åtalen bör handläggas var för sig. Exempelvis kan i större brottsförsvor en gemensam handläggning av åtal mot personer med endast perifer inblandning i huvudbrottsligheten bli onödigt påfrestande för de inblandade och medföra orimligt höga kostnader.

Enligt regeringen bör bestämmelsen utformas så att åtal i ökad utsträckning handläggs var för sig men samtidigt möjliggöra gemensam handläggning när det finns skäl för det. Regeringen föreslår därför att åtal mot flera personer, oavsett om det gäller åtal för delaktighet i samma brott eller för skilda brott, får handläggas i en rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det. Genom att bestämmelsen har en fakultativ utformning tydliggörs att rätten i varje enskilt fall har ett ansvar att bedöma om det finns skäl att handlägga åtalen i en rättegång. Detta inslag är viktigt för att motverka att rättegångar blir mer omfattande än vad som krävs. En förändring av det slaget ger också åklagaren anledning att överväga kumulationsfrågan innan åtal väcks. För att undvika skriftväxling mellan rätten och åklagaren, med en försening av handläggningen som följd, är det viktigt att åklagaren redan i stämningsansökan formulerar skälen för varför en gemensam handläggning bör ske (jfr 45 kap. 4 § fjärde stycket RB). Som tidigare nämnts, och som också framhålls av *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*, är åklagarens uppfattning i frågan av stor betydelse.

Särskiljande av åtal som tidigare förenats

I de fall det under ett måls handläggning inträffar något som gör att det finns behov av att dela upp handläggningen kan det lösas genom att åtal som handläggs gemensamt särskiljs (45 kap. 3 § tredje stycket RB). Åtal som förenats får enligt bestämmelsen särskiljas när det finns skäl till det. Utredningen föreslår att åtal som handläggs gemensamt ska särskiljas när det finns anledning till det, men uttalar samtidigt att förslaget inte är avsett att innebära någon saklig skillnad mot dagens reglering. Regeringen anser att bestämmelsen alltfjämt bör ha en fakultativ karaktär och behålla den möjlighet till särskiljande som bestämmelsen ger i dag. Regeringen föreslår därför endast viss språklig modernisering av bestämmelsen.

Ändring avseende förbudet mot förening av mål i vissa fall

Mål får inte förenas om inte åtalen väckts vid samma domstol, domstolen är behörig och samma rättegångsform är tillämplig för åtalen (45 kap. 3 § andra stycket RB). Vad som gör rätten behörig framgår av forumbestämmelserna i 19 kap. RB. För att en sammanläggning ska kunna ske även om ett åtal inte har väckts vid domstolen men överlämnats dit med stöd av exempelvis 19 kap. 7 § andra stycket RB bör, som utredningen föreslår, den nuvarande skrivningen att åtalen inte får förenas ”med mindre åtalen väckts vid samma domstol” tas bort. Detta överensstämmer med hur frågan redan i dag hanteras i praktiken.

Några övriga frågor

Utredningen föreslår att det i 45 kap. 3 § RB tas in en föreskrift om att rätten, vid bedömningen av om åtal ska handläggas särskilt eller gemensamt, särskilt ska beakta om en gemensam handläggning riskerar att göra rättegången mer omfattande än vad som är nödvändigt. *Hovrätten för Västra Sverige* invänder att det föreslagna rekvisitet är svårtolkat. Genom de förslag som regeringen nu lämnar om hur flera åtal ska handläggas förtydligas den intresseavvägning som rätten ska göra. Enligt regeringens mening saknas då behov av en sådan regel som utredningen föreslår. Regeringen lämnar därför inte något sådant förslag.

Av pedagogiska skäl förs den etablerade termen deldom in i 30 kap. 4 § RB.

4.2 Rättens ansvar under förberedelsen görs tydligare

Regeringens förslag: Rätten ska allt efter målets beskaffenhet verka för att målet förbereds så, att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Förberedelse får ske vid ett sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt får olika former av förberedelse förenas.

Regeringens bedömning: Bestämmelsen om rättens ansvar under förberedelsen bör inte vara tillämplig i hovrätten och det bör inte

införas en motsvarande bestämmelse för förberedelsen av enskilda åtal.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår även att rätten genom frågor och påpekanden ska försöka avhjälpa otydligheter eller ofullständigheter i parternas yrkanden, inställningar eller bevisuppgifter (materiell processledning). Detsamma föreslås gälla under förberedelsen av enskilda åtal och i hovrätten. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.3.3 och 11.3.6.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som kommenterar utredningens förslag gällande rättens ansvar för förberedelsen, i vilket även förslaget om materiell processledning ingår, tillstyrker det eller har inga invändningar mot förslaget. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *JO*, *Göta hovrätt*, *Justitiekanslern*, och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *JO* föreslår att bestämmelsen också förses med en skyldighet för rätten att verka för ett snabbt avgörande av målet. *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* undrar vilka brottmål som ska innehålla ett allmänt förberedelseförfarande. *Hovrätten för Västra Sverige* ställer sig tveksam till att det införs en bestämmelse om att rätten, allt efter målets beskaffenhet, ska verka för att ett brottmål förbereds så att det kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt. Hovrätten ifrågasätter betydelsen av att införa allmänna bestämmelser av det nämnda slaget, särskilt när de endast avser en måltyp. När det gäller utredningens förslag om formerna för förberedelsen så kommenteras detta inte av det stora flertalet remissinstanser. De som gör det är positiva till förslaget eller har ingen invändning mot det. Till dessa hör bl.a. *JO*, *Göta hovrätt* och *Justitiekanslern*. Enligt *Ekobrottsmyndigheten*, som tillstyrker förslaget, bör dock åklagarens inställning ha avgörande betydelse för hur målet ska handläggas.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Att de omfattande målen är väl förberedda är viktigt inte bara för att det enskilda målet ska kunna hanteras på bästa sätt. Det är också angeläget eftersom dessa mål tar mycket tid i anspråk för såväl domstolar, åklagarväsende och advokater, som de enskilda parter eller andra som berörs av dem. I 45 kap. RB finns bestämmelser om åtgärder som rätten ska vidta efter det att åtal väckts men innan huvudförhandling hålls i målet. Rätten ska t.ex. utfärda stämning på den tilltalade att svara på åtalet (9 §). I stämningen ska rätten som huvudregel även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen uppge vilken bevisning han eller hon åberopar (10 §). Om det behövs för att huvudförhandlingen ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt får rätten, enligt tredje stycket i nämnda paragraf, också förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den. Det finns även möjlighet att hålla sammanträde med parter och andra som berörs (13 §).

I likhet med utredningen anser regeringen att det finns stora fördelar med en tidig förberedelse som är anpassad efter vad som krävs i det enskilda målet. Framför allt i omfattande mål kan det finnas behov av att rätten vidtar särskilda förberedande åtgärder för att klargöra parternas ståndpunkter före huvudförhandlingen. Det är viktigt att huvudförhandlingar kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt och kan

hållas så koncentrerade som möjligt. För att uppnå detta syfte kan det till exempel vara nödvändigt för rätten att gå igenom åtalspunkterna och bevisuppgifterna för att i samråd med parterna planera hur huvudförhandlingen ska läggas upp på bästa sätt. Det gäller både för att förhandlingen ska kunna hållas så koncentrerad som möjligt och för att olika åtalspunkter med tillhörande bevisning ska behandlas i lämplig ordning. En annan viktig fråga att ta ställning till under förberedelsen är om flera åtal bör handläggas i en rättegång eller om det finns skäl att handlägga dem var för sig (se avsnitt 4.1).

Det finns ett värde i att rättens ansvar för förberedelsen tydliggörs. Därför föreslår regeringen att rättens ansvar för förberedelsen regleras i lag. Bestämmelsen bör formuleras så att rätten allt efter målets beskaffenhet ska verka för att målet förbereds så, att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. JO föreslår att regeln kompletteras med en skyldighet för rätten att verka för ett snabbt avgörande av målet. Utredningen lämnar inte något förslag på en sådan bestämmelse. Det förslag som regeringen nu lämnar syftar bland annat till att huvudförhandlingar ska kunna hållas mer koncentrerade. En mer koncentrerad huvudförhandling bör ofta innebära att målet kan avgöras snabbare. Dessutom ställer regeringen i regleringsbrevet för Sveriges Domstolar varje år upp mål vad gäller omloppstider för handläggning av brottmål exklusive förtursmål, i såväl tingsrätt som hovrätt. Domstolarna uppställer också egna mål i fråga om omloppstider. Den ambition som ligger i JO:s synpunkt får anses tillgodosedd genom dessa åtgärder sammantagna. Regeringen lämnar därför inget förslag på en sådan bestämmelse i lag. *Stockholms universitet (Juridiska fakulteten)* undrar vilka brottmål som ska innehålla ett förberedelseförfarande. Behovet av att vidta särskilda förberedande åtgärder får enligt regeringen avgöras med hänsyn till målets beskaffenhet. I mer omfattande mål kan det finnas ett behov av att rätten aktivt försöker förbereda målet exempelvis genom att klarlägga parternas ståndpunkter och undanröja tveksamheter i deras bevisuppgifter, vilket kan medföra att onödigt bevisning kan identifieras och inte behöver tas upp. Det minskar även risken för att förundersökningen fortgår eller kompletteras under huvudförhandlingens gång. Huvudförhandlingen kan också hållas mer koncentrerad om man vid den inte behöver ägna tid åt att reda ut parternas ståndpunkter. I många mål behövs det dock inte vidtas några ytterligare förberedelseåtgärder från rättens sida utöver vad som sker i dag. I normalfallet kan de eventuella frågor som behöver redas ut hanteras vid huvudförhandlingen utan att det medför någon negativ inverkan på målets handläggning.

Utredningen föreslår även att rättens skyldighet att utöva materiell processledning under förberedelsen lagregleras. Utredningen föreslår vidare att motsvarande genom en hänvisning ska gälla i hovrätten. Ingen remissinstans motsätter sig förslaget. I brottmål finns, till skillnad mot vad som gäller för tvistemålen, inte någon uttrycklig lagregel rörande rättens materiella processledning under förberedelsestadiet. I stället kan bestämmelsen om rättens materiella processledning vid huvudförhandling i brottmål (46 kap. 4 § andra stycket RB) tillämpas analogt, se regeringens proposition om ett reformerat tingsrättsförfarande (prop. 1986/87:89 s. 234). Utredningens förslag i denna del hänger nära

samman med utredningens överväganden och övriga förslag i fråga om vad som ska anses ligga i domarrollen (se avsnitt 4 i betänkandet). Ytterligare underlag behövs innan ställning kan tas till utredningens förslag i dessa delar. Utredningens förslag om materiell processledning bör övervägas gemensamt med att regeringen tar ställning till övriga förslag som rör domarrollen. Någon ställning till förslaget i denna del bör alltså inte tas nu.

Utredningen föreslår vidare att bestämmelsen om att rätten, allt efter målets beskaffenhet, ska verka för att målet förbereds så det kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt genom hänvisning görs tillämplig även i hovrätten. Med beaktande av de tydliga reglerna i 51 kap. RB som gäller för hovrättens handläggning av överklagade domar i brottmål anser regeringen att det saknas behov av att göra bestämmelsen om rättens ansvar under förberedelsen tillämplig i hovrätten.

När det gäller brottmål som rör enskilt åtal gäller i huvudsak samma bestämmelser som vid förberedelsen i tvistemål (47 kap. 6–8 §§ RB). Däremot saknas det en särskild bestämmelse om rättens ansvar att bedriva materiell processledning under förberedelsen. Utredningen har, som en konsekvens av förslaget att en sådan bör införas för brottmål som rör allmänna åtal, föreslagit att en motsvarande bestämmelse tas in i 47 kap. RB. Av de skäl som angetts ovan tar regeringen inte ställning till förslaget såvitt avser materiell processledning nu. I utredningens lagförslag gällande enskilda åtal ingår emellertid även en bestämmelse om att rätten, allt efter målets beskaffenhet, ska verka för att målet förbereds så att det kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt. Någon motsvarande bestämmelse finns inte för tvistemålets del. Med hänsyn till att reglerna om förberedelse av mål om enskilt åtal i övrigt har så stora likheter med bestämmelserna om förberedelse i tvistemål, anser regeringen att utredningens förslag i denna del inte bör genomföras.

Regeringen lämnar i avsnitt 4.3 förslag om förberedelsesammanträde i omfattande mål. Det är dock inte nödvändigt att hålla sammanträde i alla mål. I de fall förberedande åtgärder krävs kan det som utredningen är inne på vara mer ändamålsenligt att klargöra eventuella frågor genom skriftväxling i stället för att hålla ett sammanträde. Regeringen föreslår därför att det införs en bestämmelse som anger att förberedelse får ske vid ett sammanträde eller genom skriftväxling. När det gäller tvistemål är detta reglerat i 42 kap. 9 § RB. För fullständighetens skull bör det, liksom för tvistemålets del, också tydliggöras att förberedande åtgärder även kan ske genom annan handläggning än sammanträde och skriftväxling. Även om det hålls ett sammanträde kan skriftlig förberedelse eller förberedelse genom annan handläggning vara ett komplement för att klargöra vissa specifika frågor. Det bör därför i likhet med utredningens förslag också tydliggöras att olika typer av förberedelse får förenas om det är lämpligt. Det finns inte skäl att, som *Ekobrottsmyndigheten* förordar, låta åklagarens inställning ha avgörande betydelse för hur målet handläggs. Åklagaren bör dock, enligt gällande regler, i stämningansökan ange om det finns några önskemål om hur målet ska handläggas (45 kap. 4 § fjärde stycket RB).

4.3 Förberedelsesammanträde i omfattande mål

Regeringens förslag: Vid bedömningen av om ett förberedelsesammanträde behövs ska rätten särskilt beakta om målets omfattning gör att ett sammanträde kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att sammanträde ska hållas i mål som är eller kan förväntas bli omfattande om det inte är obehövligt eller det annars finns särskilda skäl som talar mot det. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.3.4.)

Remissinstanserna: En majoritet av remissinstanserna som kommenterar utredningens förslag tillstyrker det. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *JO*, *Göta hovrätt*, *Södertälje tingsrätt*, *Justitiekanslern*, *Åklagarmyndigheten* och *Ekobrottsmyndigheten*. Några invändningar framkommer också. Enligt *Jönköpings tingsrätt*, som i huvudsak tillstyrker förslaget, bör utgångspunkten för vad som ska anses vara ett omfattande mål vara mål som förväntas ta något fler förhandlingsdagar än det antal dagar som utredningen utgår ifrån. Behovet av den föreslagna presumptionsregeln ifrågasätts av *Linköpings tingsrätt*, som menar att en sådan regel kan motverka syftet och bli stelbent. Även *Helsingborgs tingsrätt* ställer sig tveksam till förslaget om en presumptionsregel och anser i stället att bestämmelsen ska formuleras på så sätt att förberedelsesammanträde i de aktuella målen ska hållas vid behov. Utredningens förslag avstyrks av *Attunda tingsrätt*, i huvudsak av det skälet att en presumptionsregel är alltför långtgående. Tingsrätten påtalar också att förslaget är betänkligt med hänsyn till att häktningstiderna som en följd därav kommer att förlängas. Även *Malmö tingsrätt* avstyrker förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 45 kap. 13 § RB ska rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl. Sammanträdet kan avse själva huvudfrågorna i målet men kan också ägnas åt planering av en kommande huvudförhandling (prop. 1986/87:89 s. 232). Vidare kan sammanträdet behandla vissa rättegångsfrågor eller ägnas åt bevisupptagning utom huvudförhandling, se regeringens proposition En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol (prop. 2004/05:131 s. 252).

Det är regeringens utgångspunkt att ett sammanträde under förberedelsen i ett omfattande mål som regel medför fördelar för målets fortsatta handläggning. Huvudförhandlingen kan genom detta planeras på ett bättre sätt. Genom att eventuella oklarheter dessutom kan redas ut i ett tidigt skede kan huvudförhandlingen genomföras mer koncentrerat. Trots det visar utredningens målundersökning att förberedande sammanträden i omfattande mål hålls relativt sällan. Det hade inte skett i något av de mål som ingick i utredningens målundersökning. I likhet med utredningen anser regeringen att möjligheten att hålla förberedelsesammanträde bör utnyttjas oftare och på ett mer strukturerat sätt.

Utredningen föreslår att bestämmelsen i 45 kap. 13 § RB om när förberedelsesammanträde ska hållas kompletteras med en regel om att

sammanträde ska hållas i mål som är eller kan förväntas bli omfattande om det inte är obehövligt eller det annars finns särskilda skäl som talar mot det. Flera remissinstanser ställer sig positiva till utredningens förslag. Exempelvis anser *Södertälje tingsrätt* att den föreslagna regeln svarar mot angelägna reformbehov och att den framstår som ändamålsenlig och lämplig. Vidare framhåller *Åklagarmyndigheten* att ett väl genomfört förberedelsesammanträde regelmässigt är av stor vikt för att en huvudförhandling i ett omfattande mål ska vara effektiv och ändamålsenlig. Enligt *Ekobrottsmyndigheten* är förslaget om förberedelsesammanträde avgörande för brottmålsprocessens effektivitet och ett av de viktigaste förslagen för att uppnå målet om koncentration till tingsrättsprocessen. Ekobrottsmyndigheten anför vidare att det inom förslaget finns möjlighet till resursbesparingar och att det är viktigt för förtroendet för rättsväsendet att huvudförhandlingen kan genomföras effektivt och professionellt. Utredningens förslag får även kritik. *Linköpings tingsrätt* är inte övertygad om att det finns behov av att ytterligare styra upp användningen av sammanträden genom att uttryckligen ange att ett sammanträde ska hållas i mål som är eller förväntas bli omfattande om det inte är obehövligt eller annat särskilt skäl talar mot det. En sådan presumtionsregel kan enligt tingsrätten motverka sitt syfte och bli stelbent. Även *Helsingborgs tingsrätt* ställer sig tveksam till förslaget om en presumtionsregel. Förslaget avstyrks av *Malmö tingsrätt* och *Attunda tingsrätt*. Malmö tingsrätt anför att det inte finns sakliga skäl att styra domstolarna i deras planering av stora mål mot en utökad användning av sammanträden. Enligt tingsrättens mening är det endast i en mindre andel av de omfattande målen som sammanträde är den lämpligaste formen av förberedelse och i dessa mål hålls sammanträde redan i dag.

Med hänsyn till de vinster för handläggningen som ett sammanträde under förberedelsen i omfattande mål som regel kan få, anser regeringen att regelverket bör utformas på så sätt att ett sammanträde kommer till stånd, när det kan medföra fördelar för genomförandet av huvudförhandlingen. Bestämmelsen i rättegångsbalken bör därför kompletteras med en regel med detta syfte. När det gäller den närmare utformningen av en sådan bestämmelse gör regeringen följande överväganden. Utredningen föreslår att regeln ska gälla för mål som är eller kan förväntas bli omfattande utan att definiera vad som menas med ett omfattande mål. Utredningen anser att en rimlig utgångspunkt är att mål som förväntas pågå i fyra till fem hela förhandlingsdagar eller mer, i regel bör anses som ett omfattande mål. Utredningens utgångspunkt får invändningar från ett par remissinstanser. Enligt *Jönköpings tingsrätt* pågår ganska många mål i fyra till fem dagar och det skulle enligt tingsrätten medföra ökade kostnader samt en stor arbetsinsats såväl för domstolen som för andra aktörer att hålla förberedelsesammanträden i alla dessa mål. Attunda tingsrätt anser att den föreslagna ordningen är alltför långtgående. I synnerhet med utgångspunkt i den vida definitionen av omfattande mål. Enligt tingsrätten skulle det knappast vara motiverat att hålla förberedande sammanträde i flertalet av de mål där huvudförhandlingen beräknas ta fyra till fem eller fler huvudförhandlingsdagar i anspråk.

Den nuvarande bestämmelsen anger att sammanträde ska hållas om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl. Det är enligt regeringen inte lämpligt att ha ytterligare en bestämmelse om när sammanträde ska hållas och att knyta den frågan till den förväntade längden på huvudförhandlingen. Det riskerar att leda till oklarheter om vilken bestämmelse som ska tillämpas och, som bl.a. Linköpings tingsrätt är inne på, att regleringen blir alltför stelbent. Enligt regeringens mening bör den nya bestämmelsen i stället utformas så att det tydliggörs att rätten vid bedömningen av om ett förberedelsesammanträde behövs särskilt ska beakta om målets omfattning gör att ett sammanträde kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Attunda tingsrätt befarar att förslaget om förberedelsesammanträde kan leda till förlängda häktningstider. Regeringen behandlar den frågan närmare i avsnitt 4.5.

Regeringen föreslår inte några förändringar i reglerna som rör kallelser till förberedelsesammanträde. Frågan om vilka som ska kallas till sammanträdet får därför avgöras på samma sätt som i dag. Det är inte alltid nödvändigt att kalla alla parter. Vidare är det i många fall onödigt att ålägga de enskilda parterna personlig inställelse. Till ett planeringsammanträde är det i allmänhet tillräckligt att åklagaren och försvararna kallas (Fitger m.fl., Rättegångsbalken, kommentaren till 45 kap. 13 § RB). En tilltalad bör dock inte kunna fräntas rätten att infinna sig personligen (jfr JO 1995/96 s. 35). Är den tilltalade häktad kan närvaron ske genom ljud- och bildöverföring enligt 5 kap. 10 § RB. I de fall rätten håller förberedande sammanträde i mål med häktade tilltalade bör därmed de praktiska konsekvenserna för Kriminalvården, exempelvis vad gäller transporter, inte bli så stora.

4.4 Förberedelse under ledning av rätten innan åtalet väcks

Regeringens bedömning: Det bör inte införas en bestämmelse om att rätten får hålla ett förberedelsesammanträde innan åtal väcks.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår att rätten får hålla förberedelsesammanträde efter den s.k. slutdelgivningen av förundersökningen om det med hänsyn till ett kommande måls förväntade omfattning eller något annat skäl finns ett särskilt behov av att rättegången förbereds innan åtalet väcks. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.3.5.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som kommenterar utredningens förslag tillstyrker det. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *JO*, *Göta hovrätt* och *Justitiekanslern*. Förslaget avstyrks av *Malmö tingsrätt* som uppger att det saknas behov av föreslagen reglering. Behovet ifrågasätts även av *Helsingborgs tingsrätt*.

Skälen för regeringens bedömning: Det är naturligtvis en fördel om förberedande åtgärder kan vidtas så tidigt som möjligt under målets handläggning. Regeringen lämnar i avsnitt 4.3 förslag om

förberedelsesammanträde i omfattande mål. I ljuset av det framstår behovet av en reglering som möjliggör att rätten håller ett sammanträde redan innan åtal har väckts som mindre framträdande. Behovet ifrågasätts även av bl.a. *Malmö tingsrätt*. Till det kommer, som *Hovrätten för Västra Sverige* påpekar, att rätten inte annat än undantagsvis bör vara involverad i målet under förundersökningen. Enligt nuvarande regler kan åklagaren, om det kan antas vara till fördel för åtalsbeslutet eller sakens fortsatta handläggning, hålla ett särskilt sammanträde med den misstänkte eller dennes försvarare (23 kap. 18 § tredje stycket RB). Om det finns behov av att involvera rätten i detta tidiga skede kan formlösa kontakter tas mellan parterna och domstolen. Regeringen bedömer att nuvarande möjligheter tillsammans med de förslag som i avsnitt 4.3 och 4.5 lämnas om förberedelsesammanträde i omfattande mål och förlängda tidsfrister för påbörjande av huvudförhandling i mål med frihetsberövande personer är tillräckliga för att möjliggöra en ändamålsenlig förberedelse av stora mål. Regeringen gör därför bedömningen att utredningens förslag i denna del inte bör genomföras.

4.5 Tidsfrister för påbörjande av huvudförhandling

Regeringens förslag: Om den tilltalade är anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes om inte ett förberedelsesammanträde har hållits. Om ett sådant sammanträde har hållits ska huvudförhandlingen i stället påbörjas senast inom tre veckor från den dag då åtalet väcktes.

Det förtydligas att uppskov med att påbörja huvudförhandlingen får göras om det är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas. Det sistnämnda gäller även i mål där den tilltalade är ålagd reseförbud.

Regeringens bedömning: Den förlängda tidsfristen för att påbörja huvudförhandling när förberedelsesammanträde har hållits bör inte gälla i de fall den åtalade är under arton år och åtalet gäller brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att, i mål där den tilltalade är anhållen eller häktad och det finns behov av förberedelsesammanträde, sammanträde ska hållas senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes. Huvudförhandlingen ska i dessa fall som huvudregel påbörjas senast fyra veckor efter att åtalet väcktes. Om utredningen av den tilltalades personliga förhållanden inte är färdigställd ska huvudförhandlingen kunna påbörjas senare om den tilltalade inte har något att invända mot detta och det inte heller av något annat skäl är olämpligt. Utredningens föreslår att bestämmelsen även ska vara tillämplig i de ungdomsmål i vilka samma tidsfrister gäller som när den tilltalade är häktad. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.3.7.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som kommenterar utredningens förslag tillstyrker det eller har inga invändningar. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *Göta hovrätt* och

Justitiekanslern. När det gäller förslaget att det ska bli möjligt att vänta med huvudförhandlingen till dess att personutredningen är tillgänglig påpekar dock *JO* och *Linköpings tingsrätt* att redan gällande lydelse av aktuell bestämmelse i och för sig rymmer den möjligheten. *JO* anför vidare att den tilltalade inte bör ha möjlighet att motsätta sig ett uppskov av nu nämnt slag på det sätt utredningen föreslår. *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Östersunds tingsrätt* anser att det även bör införas en möjlighet att med den tilltalades samtycke skjuta på tidsgränsen för huvudförhandlingen om den tilltalade vill ha en viss försvarare som inte har möjlighet att närvara inom den frist som i dag tillämpas. *Helsingborgs tingsrätt* påpekar att den föreslagna regleringen inte får användas enbart för att förlänga fristerna i fall då ett förberedelsesammanträde annars inte behövs. *Åklagarmyndigheten*, som tillstyrker utredningens förslag, lyfter fram det förhållandet att Förenta nationernas barnrättskommitté anført att ett barn som är frihetsberövat ska åtalas och ställas inför rätta mindre än 30 dagar efter det att frihetsberövandet inleddes. Barnrättskommittén har också uppmanat konventionsstaterna att införa bestämmelser som garanterar att ett slutligt beslut fattas inom sex månader från det att åtal har väckts. *Brottsoffermyndigheten* anför att en skyndsam handläggning är av avgörande betydelse i mål med unga tilltalade och att det bör övervägas om fristen kan göras kortare än vad som föreslås. *Södertälje tingsrätt* anser att tidsfristen för när huvudförhandling ska påbörjas i sådana ungdomsmål i vilka samma tidsfrister gäller som när den tilltalade är häktad bör kunna utsträckas till en månad. Enligt tingsrätten är det ofta svårt att få parter och vårdnadshavare delgivna inom den nuvarande tvåveckorsfristen.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Förlängd frist i mål med vuxna tilltalade när sammanträde har hållits

Enligt 45 kap. 14 § första stycket RB ska rätten i brottmål bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. När en tilltalad är anhållen eller häktad ska, enligt andra stycket i bestämmelsen, huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes. Undantag kan dock göras där ett längre uppskov är nödvändigt på grund av att förundersökning behöver vidtas eller kompletteras, förberedande åtgärd behövs för att bevisningen ska vara på en gång tillgänglig vid huvudförhandlingen, eller det behövs med hänsyn till målets omfattning eller annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, räknas tiden från dagen för hans eller hennes häktande.

Regeringen föreslår i avsnitt 4.3 att rätten vid bedömningen av om ett sammanträde behövs särskilt ska beakta om målets omfattning gör att ett sådant kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Det är inte ovanligt att den tilltalade är häktad i mål där det kan finnas behov av förberedelsesammanträde. För att det ska finnas en praktisk möjlighet att hålla ett förberedelsesammanträde i häktade mål kan det, som utredningen uttalar, finnas anledning att överväga en förlängning av den tvåveckorsfrist som gäller för inledande av huvudförhandling. Behovet av att förlänga fristen måste emellertid vägas mot intresset av att den tilltalades frihetsförlust inte blir längre än

vad som är absolut nödvändigt (NJA II 1943 s. 574). Den tilltalades intresse av att frihetsberövandet blir så kortvarigt som möjligt väger mycket tungt. I sammanhanget måste hänsyn också tas till vad som gäller enligt Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen). I artikel 5.3 i konventionen föreskrivs att den som berövats friheten som misstänkt för brott ska ha rätt till rättegång inom skälig tid eller till frigivning i avvaktan på rättegång. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna har i flera rättsfall prövat vad som i detta sammanhang ska förstås med ”skälig tid”. Uttrycket måste tolkas mot bakgrund av att det i artikeln rör sig om personer som är berövade friheten. ”Skälig tid” måste därför tolkas restriktivt, och det bör i princip avse en kortare tid än den som kan tolereras när det gäller rätten enligt artikel 6.1 till rättegång inom skälig tid. Någon absolut maximitid för häktning följer dock inte av artikel 5.3 (Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, fjärde upplagan, 2012, s. 129 ff.).

I sammanhanget bör även beaktas att den aktuella fristen förlängdes från en till två veckor genom lagändringar som trädde ikraft den 1 juli 2010, se regeringens proposition Advokaters vittnesplikt och andra processrättsliga frågor (prop. 2009/10:182). Regeringen uttalade i det lagstiftningsärendet att den praktiska tillämpningen av den förändrade regleringen borde utvärderas när den varit i kraft en tid (a. prop. s. 40). En sådan utvärdering ansågs viktig för att säkerställa att den förlängda fristen inte tillämpas på ett sätt som undergräver kravet på att huvudförhandlingen ska påbörjas snarast.

I de fall där häktningstiderna blir långa i Sverige är det som regel förundersökningen, dvs. tiden fram till åtal, som tar mest tid i anspråk. I det sammanhanget framstår tiden mellan åtal och huvudförhandling som relativt begränsad. Syftet med regeringens förslag om sammanträde i omfattande mål är att huvudförhandlingen i målet ska kunna genomföras på ett så ändamålsenligt och effektivt sätt som möjligt. En bättre förberedd huvudförhandling kan således i många fall medföra att den totala häktningstiden inte kommer att förlängas och i vissa fall även förkortas. Vid en samlad bedömning anser regeringen att det finns både behov och utrymme att i de fall ett sammanträde hållits under förberedelsen förlänga den frist som gäller när huvudförhandlingen senast ska inledas.

Utredningen föreslår att fristen inom vilken huvudförhandling som huvudregel ska påbörjas ska förlängas till fyra veckor i de fall förberedelsesammanträde hållits. Enligt utredningen bör detsamma gälla för ungdomsmål. Utredningens förslag till lagtext omfattar även de fall då rätten har hållit ett sammanträde med tillämpning av den nuvarande bestämmelsen i 45 kap. 13 § första stycket RB. Vid en avvägning av behovet av ytterligare tid för att få ett sammanträde till stånd och intresset av att den tilltalades frihetsförlust inte blir längre än nödvändigt finner regeringen att den frist om fyra veckor som utredningen föreslår framstår som väl lång. En frist på tre veckor framstår som lämpligare. En sådan förlängning bör ge domstolarna utrymme att hålla sammanträdet. Dagens reglering medger att huvudförhandlingen kan påbörjas senare än två veckor från dagen då åtalet väcktes om längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 45 kap. 11 eller 12 § RB, målets

omfattning eller annan omständighet. Dessa möjligheter till uppskov bör enligt regeringen vara tillämpliga även på de fall som omfattas av regeringens förslag om en frist på tre veckor när sammanträde har hållits. En sådan ordning föreslår även utredningen. Med den frist på tre veckor som regeringen föreslår finns det inte anledning att lämna något förslag om när förberedelsesammanträdet senast måste hållas. Det är dock viktigt att tiden för den tilltalades frihetsberövande inte blir längre än absolut nödvändigt. Det får givetvis inte, som *Helsingborgs tingsrätt* är inne på, förekomma att möjligheten att hålla sammanträde används för att kunna senarelägga huvudförhandlingen, för att det av exempelvis planeringsskäl eller ett pressat arbetsläge vid domstolen innebär svårigheter att inleda huvudförhandlingen inom ordinarie frist. Rätten har också ett ansvar att fortlöpande pröva om frihetsberövandet ska bestå.

När det gäller den utvärdering som aviserades inför 2010 års lagändringar anser regeringen alltså att en sådan utvärdering bör göras. Det är dock lämpligt att den genomförs sedan även de nu föreslagna ändringarna varit i kraft en tid.

Utredningen föreslår inte någon förlängning av fristen inom vilken huvudförhandling ska påbörjas i mål där den tilltalade är ålagd reseförbud och förberedelsesammanträde har hållits. Mot bakgrund av att huvudförhandlingen i dessa fall ska påbörjas senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes (45 kap. 14 § tredje stycket RB) saknas det också enligt regeringens mening behov av någon sådan förlängning.

Ungdomsmål undantas

I 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare anges att om allmänt åtal väcks mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader så ska de tidsfrister iaktas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. Regeringen lämnar nu förslag som innebär att tidsfristen i häktade mål förlängs i de fall ett förberedelsesammanträde har hållits. När det gäller frågan om en sådan förlängning av fristen även bör gälla i ungdomsmål gör regeringen följande bedömning. Regeringen anser att en skyndsam handläggning är av särskild vikt när det gäller unga tilltalade. Detta gäller i synnerhet om den unga tilltalade är frihetsberövad. Även *Brottsoffermyndigheten* ger uttryck för denna uppfattning. Det framstår mot denna bakgrund som olämpligt med en generell förlängning av tidsfristen i mål där allmänt åtal har väckts mot en person som inte fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Regeringen anser därför att den nya regeln om förlängd tidsfrist inte ska gälla för sådana mål.

Ett förtydligande angående personutredningar

Utredningen föreslår att bestämmelsen om när uppskov kan ske kompletteras med en särskild bestämmelse som rör situationen att utredningen om den tilltalades personliga förhållanden inte är komplett. Utredningen anför att det under dess diskussionsmöten har framförts från domare, åklagare och försvarare att de tidskrav som gäller vid handläggningen av mål där den tilltalade är häktad ibland leder till att mål i tingsrätten avgörs utan att utredningen om den tilltalades personliga

förhållanden är färdigställd. Det sägs gälla framför allt i de fall då det kan finnas anledning att ta fram ett förslag till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan, s.k. kontraktsvård. Detta kan i sin tur leda till att påföljden bestäms till fängelse i tingsrätten men, sedan personutredningen hunnit färdigställas först efter ett överklagande, ändras till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan i hovrätten. Gällande rätt torde visserligen, som bl.a. JO påpekar, medge att uppskov ges i dessa fall så att personutredningen hinner färdigställas redan i tingsrätten, jfr regeringens proposition Åtgärder mot inställda huvudförhandlingar i brottmål vid tingsrätterna m.m. (prop. 2000/01:108 s. 26) och RH 2011:1. Det tycks dock råda en betydande osäkerhet i domstolarna om hur frågeställningen ska hanteras. Regeringen anser att detta är en otillfredsställande ordning. Med hänsyn till intresset av att tyngdpunkten i rättskipningen ska ligga i första instans, och för att undvika att mål överklagas till hovrätten i onödan, bör regleringen förtydligas i detta avseende. Utredningen föreslår att den tilltalade ska ges ett bestämmande inflytande på om uppskov ska medges på denna grund. Ett sådant inflytande över frågan har den tilltalade inte i dag. Regeringen anser att den gällande ordningen bör förtydligas men att några sakliga ändringar av det slag som utredningen föreslår inte bör göras. Regeringen lämnar därför ett förslag som förtydligar att huvudförhandlingen kan påbörjas senare än två veckor efter det att åtal väckts om ett längre uppskov är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas. Regeringen föreslår även en motsvarande konsekvensändring i bestämmelsen gällande mål där den tilltalade är ålagd reseförbud.

Dagens reglering medger uppskov även för att tillgodose den tilltalades önskemål om att vara biträdd av den försvarare han önskar (prop. 2000/01:108 s. 26). *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Östersunds tingsrätt* efterfrågar att även denna grund för uppskov ska komma till uttryck i lagtext. I detta avseende är emellertid intresset av ett förtydligande inte lika starkt som beträffande färdigställandet av en personutredning. Det skulle också tynga lagtexten onödigt mycket. Regeringen ser därför inte skäl att göra det förtydligande som efterfrågats i detta avseende.

5 Antalet inställda förhandlingar ska minska

Från rättssäkerhetssynpunkt är det angeläget att handläggningen av brottmål inte drar ut på tiden och att målen avgörs så snabbt som möjligt efter det att brottet begåtts. Det finns annars risk för att förhörspersoners minnesbilder av händelseförloppet försämrats eller att utredningen om brottet av något annat skäl försvagas. Det är också av stor betydelse, inte minst när det är fråga om unga lagöverträdare, att ett brott möts av en tidig och tydlig reaktion. Inställda huvudförhandlingar minskar möjligheten att avgöra mål inom rimlig tid. Allmänhetens förtroende för

rättsväsendet och dess förmåga att lagföra brott riskerar dessutom att påverkas negativt om förhandlingar ställs in. Inställda förhandlingar är också förenade med kostnader både för samhället i stort och för de personer, t.ex. målsäganden och vittnen, som inställt sig eller planerat för att göra det.

Åtgärder för att komma till rätta med problemet med inställda förhandlingar och konsekvenserna av det har övervägts i flera sammanhang genom åren (från senare tid se t.ex. Ökad effektivitet och förbättrad samverkan vid handläggning av mängdbrott – en redovisning i maj 2010 av ett regeringsuppdrag till Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten och Domstolsverket samt Riksrevisionens rapport Inställda förhandlingar i brottmål, RiR 2010:7). Bristande delgivning och ovilja hos vissa personer att inställa sig anges vara huvudorsakerna till att förhandlingar ställs in. Det är regeringens uppfattning att problemet inte kan lösas genom några enstaka insatser. Det måste i stället hanteras genom många olika åtgärder, varav lagstiftning är en. Detta är även utredningens utgångspunkt.

I denna del lämnar regeringen förslag till tre insatser som kan bidra till att antalet inställda huvudförhandlingar minskar. Regeringen vill för det första utöka möjligheterna till att använda förenklad delgivning, för det andra göra det möjligt att avgöra fler mål utan att den tilltalade är personligen närvarande och för det tredje förtydliga reglerna om sanktioner och tvångsmedel när den tilltalade eller någon förhörsperson uteblir från en förhandling. I avsnitt 4.1 lämnar regeringen förslag till förändringar i reglerna om deldom. Även dessa förslag kan bidra till att huvudförhandlingar i brottmål inte behöver ställas in.

5.1 Möjligheten att använda förenklad delgivning utökas

Regeringens förslag: Tidsfristen som reglerar när förenklad delgivning kan användas för stämning och andra handlingar i brottmål förlängs från sex till tio veckor efter det att informationen om delgivningssättet lämnats till den tilltalade.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen vill avskaffa den lagstadgade frist som anger hur lång tid efter att information om delgivningssättet lämnats till den misstänkte som förenklad delgivning kan användas avseende stämning och andra handlingar i ett brottmål. (Se SOU 2013:17 avsnitt 8.5.7.)

Remissinstanserna: Remissutfallet är blandat. Ungefär hälften av de remissinstanser som yttrar sig över förslaget är positivt inställda till att avskaffa tidsfristen. I denna grupp märks bl.a. *JO*, *Domstolsverket* och *Jönköpings tingsrätt*. Den andra hälften av de remissinstanser som yttrar sig, bl.a. *Justitiekanslern* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*, anser att det även fortsättningsvis bör finnas en tidsfrist som reglerar när förenklad delgivning får användas avseende stämning och andra handlingar i brottmål. Nästan alla remissinstanser i denna grupp tycker emellertid att en förlängning av fristen kan övervägas. Flera av dessa

remissinstanser lämnar även förslag på tidsfristens längd, dessa förslag varierar mellan åtta veckor och några månader.

Ekobrottsmyndigheten och *Rikspolisstyrelsen* framför önskemål om att utöka den krets av yrkeskategorier som får lämna information om förenklad delgivning.

Skälen för regeringens förslag

Sexveckorsfristen förlängs till tio veckor

Förenklad delgivning sker genom att handlingen som ska delges skickas till delgivningsmottagaren och att det närmast följande arbetsdag skickas ett kontrollmeddelande om att handlingen har skickats. Handlingen och kontrollmeddelandet ska skickas till delgivningsmottagarens senast kända adress (22–23 §§ delgivningslagen [2010:1932]). Förenklad delgivning får användas av en myndighet enbart om myndigheten har informerat delgivningsmottagaren om det. Förenklad delgivning får dock inte användas vid delgivning av en handling som inleder ett förfarande (24 § delgivningslagen). I 33 kap. 6 § första stycket RB anges att vissa bestämmelser i delgivningslagen inte gäller vid delgivning av stämning i brottmål. Bestämmelsens andra stycke reglerar ett undantag från 24 § delgivningslagen såvitt gäller stämning och andra handlingar i brottmål. Dessa handlingar får delges genom förenklad delgivning om den tilltalade, av polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen, vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till honom eller henne inte har förflutit längre tid än sex veckor sedan informationen lämnades.

Delgivning får inte ske på ett sätt som är olämpligt med hänsyn till omständigheterna i delgivningsärendet (4 § andra stycket delgivningslagen). Det kan i de situationer som avses i 33 kap. 6 § andra stycket RB vara olämpligt att använda förenklad delgivning om brottsmisstanken har ändrats sedan informationen delgavs. Det förhållandet att åtal har väckts i en annan tingsrätt än vad som framstod som troligt när informationen delgavs bör däremot inte utgöra något hinder mot att använda förenklad delgivning. Ett exempel på en situation när det är olämpligt att använda förenklad delgivning är när den misstänkte har varit påverkad eller av annan anledning kan antas ha haft svårt att ta till sig innebörden av informationen om förenklad delgivning, se regeringens proposition Ny delgivningslag (prop. 2009/10:237 s. 270).

Reglerna om förenklad delgivning av stämning och andra handlingar i brottmål trädde i kraft den 1 april 2011 och har således tillämpats en förhållandevis kort tid. I en rapport från oktober 2011 har Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten och Domstolsverket gjort en preliminär bedömning av hur det utökade tillämpningsområdet för förenklad delgivning i brottmål tillämpats och kommit till slutsatsen att reformen inte fått full effekt i rättskedjan (Förbättrad hantering av mängdbrott, s. 43 ff.). Av den målundersökning som utredningen har genomfört framgår att stämning delgetts med förenklad delgivning enligt 33 kap. 6 § RB i endast sju procent av fallen. Uppfattningarna om huruvida den nuvarande sexveckorsfristen är väl avvägd skiljer sig åt.

Stockholms tingsrätt anför i sitt remissvar över betänkandet att sexveckorsfristen normalt sett är tillräcklig för att förenklad delgivning ska kunna användas. *Lycksele tingsrätt* menar däremot att denna frist i praktiken innebär att förenklad delgivning förekommer endast i en mycket begränsad utsträckning. *Attunda tingsrätt*, som är positiv till utredningens förslag, anser att delgivning är ett av de områden där det finns störst möjlighet att effektivisera brottmålsprocessen utan att rättssäkerheten minskar. *JO* konstaterar att utredningens förslag att avskaffa sexveckorsfristen torde innebära att förenklad delgivning kan användas i större utsträckning än i dag.

Regeringen instämmer i utredningens bedömning att delgivningsbestämmelserna bör vara konstruerade så att de ger den flexibilitet som behövs för att tillgodose kravet på en snabb och ändamålsenlig handläggning genom hela rättskedjan. Utredningen vill mot bl.a. denna bakgrund ta bort den frist som anger hur lång tid efter att information om delgivningssättet lämnats till den misstänkte som förenklad delgivning kan användas avseende stämning och andra handlingar i ett brottmål. Avgörande för vilken tidsfrist som bör gälla är vilken tid det är rimligt att kräva att den misstänkte håller sig underrättad i åtalsfrågan. Den nuvarande tidsfristen om sex veckor bestämdes med utgångspunkt i bedömningen att den tidsfrist som 2004–2008 gällde under försöksverksamheten med det s.k. snabbspåret kunde förlängas något (jfr rapporten Snabbspåret, s. 93, Ds 2009:28 s. 188 ff. och prop. 2009/10:237 s. 149). Det kan inte anses givet att tidsfristen från det att informationen lämnats ska vara just sex veckor. Som *Domstolsverket* påpekar riskerar den nuvarande tidsfristen att i onödan försvåra en effektiv brottmålshandling. Att utvidga nuvarande reglering skulle innebära att förenklad delgivning kan användas i större utsträckning än i dag. Regeringen anser liksom de flesta remissinstanserna att det finns såväl skäl som förutsättningar för att utvidga tillämpningen av den förenklade delgivningen i brottmål.

Frågan är då om en utvidgning av bestämmelsens tillämpningsområde ska ske genom att den lagreglerade tidsfristen förlängs eller genom att den avskaffas. Det bör i sammanhanget nämnas att förslaget att avskaffa fristen delvis utgår från utredningens syn på att brottmålsprocessen bör ändras och att den misstänkte fortlöpande ska hållas informerad av polis och åklagare om hur utredningen fortgår och uppmanas att aktivt medverka. Som tidigare nämnts tar regeringen inte nu slutlig ställning till förslagen i den delen eftersom det finns ett behov av kompletterande underlag.

Att avskaffa tidsfristen skulle medföra att frågan om när förenklad delgivning får användas skulle bli föremål enbart för lämplighetsöverväganden (4 § andra stycket delgivningslagen). *Helsingborgs tingsrätt* påpekar att det med en sådan ordning skulle ta tid innan praxis bildades angående hur lång tid som förenklad delgivning kan användas och att praxis dessutom skulle utmynna i otydliga tidsregler. I samband med att bestämmelsen fick sin nuvarande utformning uttalade regeringen att det endast bör ställas krav på att en brottsmisstänkt håller sig underrättad i åtalsfrågan under en kortare tid. En sådan begränsning är troligen även nödvändig för att bestämmelsen ska leva upp till de krav på en rättvis rättegång som ställs i artikel 6 i

Europakonventionen (prop. 2009/10:237 s.149). JO menar att den lämplighetsbedömning som ska göras enligt 4 § andra stycket delgivningslagen är tillräcklig för att förenklad delgivning ska vara ett rättssäkert sätt att delge den tilltalade i brottmål. Liksom flera remissinstanser, bl.a. *Justitiekanslern*, *Umeå tingsrätt* och *Varbergs tingsrätt*, anser emellertid regeringen att frågan om förenklad delgivning ska få användas vid delgivning av stämning i brottmål av rättssäkerhetsskäl inte bör bli föremål för enbart lämplighetsöverväganden, åtminstone inte utan att det samtidigt sker en större förändring av brottmålsprocessen än den som nu föreslås. Regeringen anser mot denna bakgrund att det även fortsättningsvis ska finnas en tidsfrist som reglerar under hur lång tid förenklad delgivning får användas vid delgivning av stämning och andra handlingar i brottmål.

Vad gäller frågan om hur lång tidsfristen bör vara gör regeringen följande överväganden. För det fall en reglering av tidsfristen även fortsättningsvis ska finnas, framför utredningen att fristen bör kunna utökas till i vart fall några månaders tid. Flera av de remissinstanser som anser att tidsfristen bör förlängas i stället för att avskaffas lämnar förslag på fristens längd. *Jusek* förordar att tidsfristen bör vara åtta veckor, *Kalmar tingsrätt* rekommenderar tio veckor, *Åklagarmyndigheten* förordar i vart fall tio veckor, *Hovrätten för Västra Sverige* föreslår tolv veckor, *Helsingborgs tingsrätt* förespråkar fyra månader medan *Lycksele tingsrätt* anser att tidsfristen kan förlängas med några månaders tid. Regeringen anser att det är rimligt att kräva att en misstänkt bevakar frågan om åtal väcks under en längre tid än vad som gäller i dag och i vart fall i tio veckor. En sådan tidsfrist lever enligt regeringens bedömning upp till kraven på en rättvis rättegång i artikel 6 i Europakonventionen. I kombination med den prövning som ska göras enligt 4 § andra stycket delgivningslagen innebär en sådan tidsfrist även garantier för att förenklad delgivning med den tilltalade sker på ett rättssäkert sätt. Bestämmelsen i 33 kap. 6 § RB bör således ändras så att den nuvarande sexveckorsfristen utsträcks till tio veckor.

Ekobrottsmyndigheten och *Rikspolisstyrelsen* framför ett förändringsförslag som inte behandlas av utredningen. Dessa myndigheter anser att det finns anledning att överväga att utöka den krets av yrkeskategorier som får lämna information om förenklad delgivning. Ekobrottsmyndigheten tycker att sådan information bör kunna lämnas av skattebrottsutredare från Skatteverket och av civila utredare hos Ekobrottsmyndigheten. Rikspolisstyrelsen menar att även andra polisanställda än poliser bör kunna lämna informationen. Det finns inte i detta lagstiftningsärende tillräckligt underlag för ett ställningstagande till Ekobrottsmyndighetens och Rikspolisstyrelsens förslag. Det kommer i stället att övervägas i annat sammanhang

5.2 Sanktioner och tvångsmedel vid utevaro

Regeringens förslag: I bestämmelserna om målsägandens och den tilltalades utevaro tydliggörs att rätten ska ta ställning till utdömande av förelagt vite. Det tydliggörs också att rätten ska överväga hämtning

redan första gången en tilltalad, en målsägande eller ett vittne uteblir. Som skäl för hämtning ska rätten särskilt beakta om det kan antas att den som uteblivit inte kommer att följa en ny kallelse. Om det är fråga om en tilltalad som uteblivit ska rätten även överväga att häkta honom eller henne, om det finns förutsättningar för häktning enligt 24 kap. RB. Rätten ska som skäl för häktning särskilt beakta om det på grund av att tidigare hämtningsförsök i målet har misslyckats eller om det av annat skäl är sannolikt att den tilltalade inte kan hämtas. Om rätten inte beslutar om hämtning eller häktning ska den tilltalade, målsäganden eller vittnet kallas på nytt vid vite till en senare dag.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår att om en förhörsperson som delgetts kallelse till förhandling uteblir och målet inte går att avgöra på grund av det ska rätten besluta om hämtning om det inte finns särskilda skäl mot det. Om det är en tilltalad som uteblir och det är sannolikt att han eller hon inte kan hämtas föreslår utredningen att den tilltalade ska häktas om det finns förutsättningar för det enligt 24 kap. RB. Utredningen föreslår även att det i kallelsen till en tilltalad anges att fråga om häktning kan komma att prövas vid förhandlingen. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.7.3.)

Remissinstanserna: En majoritet av de remissinstanser som yttrar sig tillstyrker eller är positiva till utredningens förslag, till dessa hör *JO*, *Åklagarmyndigheten* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *Göta hovrätt* och *Ekobrottsmyndigheten*, som båda tillstyrker utredningens förslag, framhåller att förslagen kommer att bidra till att färre huvudförhandlingar behöver ställas in. En stor del av de övriga remissinstanser som yttrar sig är positiva till förslagets inriktning, men lämnar reservationer eller synpunkter av olika slag. Flera remissinstanser i denna grupp, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige* och *Stockholms tingsrätt*, ifrågasätter om det är proportionerligt att besluta om hämtning i den utsträckning som utredningen föreslår. Hovrätten för Västra Sverige anser att det finns anledning att i högre utsträckning använda de möjligheter som redan finns då bl.a. part uteblir från förhandling och ifrågasätter om bestämmelsen är alltför strikt. Några av dessa remissinstanser framhåller även att hämtning inte alltid är en effektiv åtgärd. *Hovrätten för Nedre Norrland* avstyrker förslaget om att det vid utevaro utan laga förfall ska finnas en bestämmelse som uttalar att hämtning ska ske om det inte finns särskilda skäl mot detta. Även *Sundsvalls tingsrätt* ställer sig tveksam till att en förhörsperson som huvudregel ska hämtas vid utevaro. *Justitiekanslern* är tveksam till utredningens resonemang när det gäller möjligheten att besluta om sanktioner eller tvångsmedel mot den som kallats till en huvudförhandling och i kallelsen upplysts om att målet kan komma att avgöras i hans eller hennes utevaro.

Skälen för regeringens förslag

Gällande ordning

Den tilltalade är som huvudregel skyldig att infinna sig personligen vid huvudförhandlingen i tingsrätt och hovrätt (21 kap. 2 § första stycket RB). Vid tingsrätten ska han eller hon i första hand kallas med

föreläggande om vite. Om det finns anledning att anta att den tilltalade inte skulle följa ett sådant föreläggande, får rätten besluta att han eller hon ska hämtas till huvudförhandlingen (45 kap. 15 § andra stycket RB). En skyldighet att infinna sig personligen föreligger dock inte om målet kan avgöras även om den tilltalade inte finner sig vid huvudförhandlingen och hans eller hennes närvaro kan antas vara utan betydelse för utredningen (21 kap. 2 § första stycket RB). Om målet kan komma att avgöras enligt 46 kap. 15 a § RB trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, ska han eller hon erinras om detta i kallelsen. Målsägande som ska höras med anledning av åklagarens talan och vittnen ska kallas personligen vid äventyr av vite (45 kap. 15 § och 36 kap. 7 § första stycket RB).

Om någon som delgetts kallelse inte kommer till huvudförhandlingen kan rätten besluta att vitet ska dömas ut. Rätten kan besluta att kalla personen på nytt vid vite till ett senare tillfälle då målet sätts ut. Rätten kan även besluta att den kallade ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag som målet sätts ut till (46 kap. 14 och 15 §§ samt 36 kap. 20 § RB). Bestämmelsen om vittnes utevaro (36 kap. 20 § RB) är tillämplig även i tvistemål. Vidare är bestämmelsen genom hänvisning i andra författningar tillämplig bl.a. i förvaltningsdomstol (25 § förvaltningsprocesslagen [1971:291]).

Såvitt gäller den tilltalade kan rätten även besluta att han eller hon ska häktas om det finns förutsättningar för det (24 kap. RB). Rätten ska dock i första hand pröva om målet kan avgöras i den tilltalades utevaro (46 kap. 15 § RB). Den som ska hämtas får under vissa omständigheter omhändertats viss tid i förväg om det behövs för att säkerställa att hämtningen kan genomföras (9 kap. 10 § andra stycket RB). Är det sannolikt att den som uteblivit har laga förfall för sin underlåtenhet att inställa sig får rätten inte döma ut vitet eller besluta om hämtning eller häktning (32 kap. 6 § RB). Möjligheten att använda sanktioner och tvångsmedel om en enskild motpart eller en målsägande som ska höras med anledning av åklagarens talan uteblir från sammanträde för huvudförhandling i hovrätt eller Högsta domstolen är särskilt reglerad (51 kap. 21 § andra–fjärde stycket och 55 kap. 15 § första stycket 2 RB).

Tydligare regler behövs

Enligt Riksrevisionens granskning och en rapport från Domstolsverket är orsaken till inställda förhandlingar i 10–16 procent av fallen att en delgiven person inte kommer till förhandlingen (RiR 2010:7 s. 24 och Domstolsverkets rapportserie 2009:3, s. 8). Mot bakgrund av Domstolsverkets rapport och den målundersökning som utredningen genomfört, drar utredningen slutsatsen att domstolarna bara i mycket begränsad omfattning beslutar om hämtning eller häktning för att få en person att inställa sig till huvudförhandling. Vid de diskussionsmöten som utredningen hållit med brottmålsadvokater, domare och åklagare påpekades även att hanteringen av utevarosituationer skiljer sig åt mellan olika domare och domstolar. Det som lyftes fram särskilt av domare var att det kan behöva tydliggöras i vilken ordning vite, hämtning och häktning kan tillgripas och vad som krävs för att en mer ingripande åtgärd ska kunna användas. Vid diskussionsmötena påpekades också att

bestämmelsen i 46 kap. 15 § RB om tvångsmedelsanvändning mot den tilltalade är svårtolkad och bör förtydligas. *Domstolsverket* betonar i sitt remissvar över utredningens betänkande att det är viktigt att domstolarna får de verktyg som krävs för att motverka att förhandlingar ställs in. *Attunda tingsrätt* påpekar att regelsystemet är svårtillämpat och att praxis är otydlig. Även *Justitiekanslern* och *Helsingborgs tingsrätt* framhåller att det finns ett behov av att förtydliga reglerna.

Regeringen kan konstatera att rättegångsbalken innehåller bestämmelser som syftar till att säkerställa att personer som kallats till en huvudförhandling också inställer sig. Den osäkerhet som råder om hur regelverket kan tillämpas kan leda till att det inte används i de fall där det är befogat, vilket i sin tur kan medföra ökade svårigheter att genomföra huvudförhandlingar. Detta är otillfredsställande. Domstolarna bör, inte minst mot bakgrund av intresset av att minska risken för inställda förhandlingar, ges tydliga förutsättningar att använda de tvångsmedel som finns när detta är befogat. Det finns alltså behov av att förtydliga regelverket. Regeringen lämnar därför i det följande förslag om detta.

Utdömande av förelagda viten

Av den målundersökning som utredningen har gjort framgår att tingsrätterna beslutat om utdömande av vite i få mål. Det går dock inte av undersökningen att dra någon slutsats om hur vanligt det är att rätten inte dömer ut vitet. *JO* anför i sitt remissvar att han sett många exempel på fall där frågan om utdömande av vite lämnats öppen när huvudförhandlingen ställts in. *JO* anser att det borde vara en självklarhet att den domare som ställer in en förhandling på grund av att den tilltalade uteblir tar ställning till denna fråga. Regeringen instämmer i detta. För att vitespåföljden ska vara en effektiv åtgärd för att åstadkomma inställelse krävs naturligtvis att domstolen dömer ut vitet i de fall den kallade inte inställer sig och det inte är sannolikt att han eller hon har laga förfall. Regeringen lämnar därför, i likhet med utredningen, ett förslag som såvitt gäller målsägande och tilltalad ska tydliggöra att rätten ska ta ställning till utdömande av vitet när den som kallats vid vite inte inställer sig till huvudförhandlingen. Med anledning av att bestämmelsen om vittnes utevaro i 36 kap. 20 § RB är tillämplig i både brottmål och tvistemål föreslår utredningen inte någon motsvarande reglering där. I detta lagstiftningsärende finns därför inte underlag för att överväga en sådan reglering för vittnen.

Kallelse med förnyat vite eller hämtning?

Om en person som kallats vid äventyr av vite uteblir, finns det många gånger anledning att befara att han eller hon inte kommer att respektera en ny kallelse. Följden av att kalla personen vid vite till en senare dag blir inte sällan att personen uteblir ytterligare en gång och att även den senare huvudförhandlingen måste ställas in. Utredningen anser att rätten i sådana fall i stället i första hand ska överväga hämtning redan vid det första huvudförhandlingstillfället. Möjligheten att kalla på nytt vid vite bör enligt utredningen tillämpas först i fall då hämtning eller häktning inte är aktuell. Utredningen föreslår att rätten, när ett vittne, en målsägande eller en tilltalad uteblir, ska förordna att han eller hon ska

hämtas till rätten om det inte finns särskilda skäl mot det. Förslaget innebär således en presumtion för att hämtning ska ske i dessa situationer. Flera remissinstanser, bl.a. *Hovrätten för Västra Sverige*, *Hovrätten för Nedre Norrland* och *Sundsvalls tingsrätt*, ifrågasätter om förslaget inte är alltför ingripande. Hovrätten för Nedre Norrland, som avstyrker förslaget om en obligatorisk regel, framhåller att en bättre och mer nyanserad ordning är att låta domaren i det enskilda fallet avgöra om det finns skäl till hämtning utifrån motsvarande förutsättningar, vilket kräver ett förtydligande av nu gällande regler. Enligt hovrätten har domaren i många fall en god uppfattning om i vilka mål som hämtning behövs och i vilka det inte är lämpligt.

Regeringen instämmer i utredningens utgångspunkt att det ofta inte är meningsfullt med en förnyad kallelse, när den kallade valt att inte inställa sig. I dessa fall kan hämtning vara ändamålsenligt. Hämtning är dock en ingripande åtgärd som rör en persons rörelsefrihet och integritet. Inför ett beslut om hämtning ska, som alltid vid användning av tvångsmedel, en proportionalitetsbedömning göras i det enskilda fallet. Allmänt bör givetvis gälla att hämtning till ett senare tillfälle inte bör tillgripas om det kan antas att den aktuella personen kommer att följa ett föreläggande vid högre vite (prop. 1986/87:89 s. 181). Vid den avvägning som rätten har att göra måste hämtning bedömas som en proportionerlig åtgärd med hänsyn till bl.a. den enskildes person, vad målet gäller och omständigheterna i övrigt. Vidare är det så att förutsättningarna för att genomföra hämtning varierar i landet, bl.a. på grund av geografiska avstånd och om den som ska hämtas finns i en större stad eller ett mindre samhälle. Som Hovrätten för Västra Sverige påpekar är hämtning av dessa skäl inte alltid en effektiv åtgärd och besluten kan många gånger inte verkställas. Stockholms tingsrätt framför liknande tankegångar. Utgångspunkten bör vara att hämtning inte ska beslutas om det inte kan antas att åtgärden kommer att lyckas. Regeringen anser därför att utredningens förslag om att hämtning ska ske om inte särskilda skäl talar emot det har en för stark presumtion för hämtning, vilket kan leda till oönskade resultat i det enskilda fallet. Hovrätten för Nedre Norrland framför en synpunkt av samma innebörd. Enligt regeringen bör bestämmelserna om hämtning vara av fakultativ karaktär. Det bör anges i lagtext att rätten som skäl för hämtning särskilt ska beakta om det kan antas att den som uteblivit inte kommer att följa en ny kallelse. För den tilltalades del finns i 45 kap. 15 § andra stycket RB en liknande bestämmelse som är tillämplig under målets förberedelse. För tydlighets skull bör det förslag som regeringen nu lämnar införas även i den bestämmelse som reglerar sanktioner vid den tilltalades utevaro från huvudförhandlingen. Därutöver bör bestämmelsen om hämtning också lyftas fram i respektive paragraf så att det blir tydligt att rätten ska överväga detta alternativ redan första gången den kallade uteblir. Att rätten har att göra en proportionalitetsbedömning i det enskilda fallet behövs dock inte anges i lagtexten, jfr regeringens proposition om vissa tvångsmedelsfrågor (prop. 1988/89:124 s. 28).

Häktning av den tilltalade

Om den tilltalade undandrar sig lagföringen är ofta inte heller hämtning en effektiv åtgärd för att säkerställa att rättegången kan genomföras. Då återstår som regel endast att den tilltalade häktas, om förutsättningar finns för det. Utredningen föreslår att den tilltalade ska häktas om det är sannolikt att hämtning inte kan ske och det finns förutsättningar för det enligt 24 kap RB. Hovrätten för Västra Sverige, som delar utredningens uppfattning att det finns anledning att i högre grad använda de möjligheter som finns i rättegångsbalken, ifrågasätter om bestämmelsens utformning är för strikt. I likhet med vad som gäller för bestämmelserna om hämtning anser regeringen att bestämmelsen bör ha en fakultativ utformning. Rätten bör inte besluta om häktning i de fall hämtning kan vara en ändamålsenlig åtgärd. Som regel bör rätten ha gjort ett hämtningsförsök innan frågan om häktning aktualiseras. Häktning bör som utredningen uttalar användas endast i klara undantagsfall om inte ett hämtningsförsök gjorts. Det kan dock finnas fall där det på förhand står klart att ett hämtningsförsök inte kommer att lyckas, varför häktning kan vara det enda kvarstående alternativet. Dessa förhållanden bör lyftas fram i lagtexten på ett tydligare sätt än vad utredningens förslag gör. *Attunda tingsrätt* framför att det i den fortsatta beredningen av förslaget bör övervägas en lagstadgad presumtion för häktning då den tilltalade trots delgivning inte inställer sig till huvudförhandling och det inte föreligger förutsättningar för hämtning. Regeringen anser emellertid att en sådan presumtion vore att gå för långt.

Enligt artikel 5.1 b) i Europakonventionen får frihetsberövande ske när någon är lagligen arresterad eller på annat sätt berövad friheten, antingen därför att han underlåtit att uppfylla en domstols lagligen meddelade föreläggande eller i syfte att säkerställa ett fullgörande av någon i lag föreskriven skyldighet. Regleringen innebär att det ska vara fråga om en preciserad skyldighet och att det från den enskildes sida ska föreligga en underlåtenhet i förhållande till denna skyldighet (se Lagrådets yttrande i prop. 1986/87:89 s. 251). Vidare får enligt artikel 5.1 c) i Europakonventionen frihetsberövande ske bl.a. för att någon ska ställas inför behörig rättslig myndighet såsom skäligen misstänkt för att ha begått ett brott. Utredningen gör bedömningen att det förhållandet att den tilltalade kallas att närvara personligen vid huvudförhandlingen men samtidigt i vissa fall upplyses om att målet kan komma att avgöras även om han eller hon uteblir, inte innebär att skyldigheten att inställa sig blir otydlig eller oprecis. Enligt utredningen strider det inte mot Europakonventionen att i ett sådant fall häkta den tilltalade om han eller hon uteblir från förhandlingen. *Justitiekanslern* är dock tveksam till utredningens resonemang och menar att en kallelse som innehåller både ett föreläggande om personlig inställelse och en upplysning om att målet kan komma att avgöras även om den tilltalade inte inställer sig är alltför tvetydig och oprecis för att kunna ligga till grund för ett beslut om häktning. Utgångspunkten bör enligt *Justitiekanslern* i stället vara att domstolen redan när kallelsen till huvudförhandling upprättas noggrant ska överväga om det finns förutsättningar att avgöra målet i den tilltalades utevaro och utforma kallelsen på ett sätt som ger klart besked till den tilltalade om han eller hon måste inställa sig till förhandlingen

eller inte. Först sedan den tilltalade underlåtit att följa en sådan otvetydig kallelse bör det enligt Justitiekanslern komma i fråga att fatta beslut om ett så ingripande tvångsmedel som häktning.

Regeringen instämmer med Justitiekanslern att häktning som regel inte bör ske om den tilltalade i kallelsen upplysts om att målet kan komma att avgöras även om han eller hon uteblir. Det förslag som utredningen lämnar, om att kallelsen till den tilltalade ska innehålla en upplysning om att han eller hon i vissa fall kan häktas vid sin utevaro, bör därför inte genomföras. Det skulle tvärtom kunna övervägas att införa ett förbud mot häktning av den tilltalade vid utevaro om han eller hon i kallelsen upplysts om att målet kan komma att avgöras även om han eller hon uteblir. Det finns emellertid undantagssituationer då en sådan lagreglering skulle kunna medföra oönskade effekter. Så skulle exempelvis kunna vara fallet om det inför en huvudförhandling kommit fram information om att en tilltalad, vars personliga närvaro vid huvudförhandlingen är nödvändig, vidtagit åtgärder för att undandra sig lagföreningen, till exempel genom att vara på väg att lämna landet. Att rätten i ett sådant fall skulle vara förhindrad att ta upp frågan om häktning till prövning är inte rimligt och fyller inte heller något rättssäkerhetsintresse. Regeringen anser därför att det inte heller bör införas ett lagstadgat förbud mot häktning i dessa situationer.

Helsingborgs tingsrätt föreslår att det även bör införas en reglering av den situationen att den tilltalade uteblir och målet inte kan avgöras i den tilltalades utevaro, men där det, på grund av den påföljd som kan komma att bli aktuell, inte kan anses proportionerligt att hämta eller häkta den tilltalade. För dessa situationer föreslår tingsrätten att det ska skapas en regel där målet ändå kan avgöras i den tilltalades utevaro. Regeringen anser att det i detta lagstiftningsärende inte finns tillräckligt underlag för att ta ställning till tingsrättens förslag.

5.3 Fler mål ska kunna avgöras i utevaro

Regeringens förslag: Om ett mål avgörs när den tilltalade inte är personligen närvarande vid huvudförhandlingen får rätten döma till fängelse i högst sex månader. Om rätten samtidigt förklarar villkorligt medgiven frihet förverkad får den samlade strafftiden uppgå till högst sex månaders fängelse. Om rätten förordnar att tidigare utdömt fängelse även ska avse det nya brottet får villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad till en tid som uppgår till högst sex månader.

Regeringens bedömning: Det bör inte göras några andra förändringar av vilka påföljder rätten kan döma till i den tilltalades utevaro.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens i fråga om vilket fängelsestraff som ska kunna dömas ut i den tilltalades utevaro. Utredningen föreslår även att rätten i den tilltalades utevaro ska ha möjlighet att döma till ungdomsvård, ungdomstjänst och överlämnande av vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall. Vidare föreslår utredningen begränsningar i möjligheten att döma till

vissa kombinationspåföljder av skyddstillsyn eller villkorlig dom. När det gäller möjligheten att förverka villkorligt medgiven frihet överensstämmer utredningens förslag i sak med regeringens. (Se SOU 2013:17 avsnitt 11.6.7 och 11.6.8.)

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som kommenterar utredningens förslag om vilken påföljd som ska kunna dömas ut tillstyrker det eller har ingen invändning mot det. Till dem som ställer sig positiva till förslaget hör bl.a. *Hovrätten för Nedre Norrland*, *Stockholms tingsrätt* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *Linköpings tingsrätt* poängterar att utrymmet för att döma till villkorlig dom och skyddstillsyn i förening med samhällstjänst eller s.k. kontraktsvård i den tilltalades utvaro torde vara synnerligen begränsat. *Juseks advokatsektion* motsätter sig utredningens förslag eftersom man anser att det äventyrar rättssäkerheten. Även förslaget om förverkande av villkorligt medgiven frihet tillstyrks eller lämnas utan erinran av de flesta remissinstanser som kommenterar det. Till dessa hör *Göta hovrätt*, *Ekobrottsmyndigheten* och *Uppsala universitet (Juridiska fakulteten)*. *Linköpings tingsrätt* ifrågasätter dock varför den tid som förverkas i praktiken ska räknas som påföljd för det nya brottet.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Längre fängelsestraff ska kunna dömas ut...

I 46 kap. 15 a § första stycket RB anges förutsättningarna för att avgöra ett mål efter huvudförhandling när den tilltalade har uteblivit eller inställt sig endast genom ombud. Som generell förutsättning gäller att saken, dvs. såväl skuldfrågan som påföljdsfrågan, ska kunna utredas tillfredsställande. Vid sidan av det måste en av tre alternativa förutsättningar vara uppfylld. Enligt den första får det inte finnas anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening (punkt 1). De två andra förutsättningarna avser vissa särskilda situationer då den tilltalade avvikit eller håller sig undan samt då den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig (punkt 2 och 3). I de två senare alternativen uppställs ingen begränsning i fråga om vilken påföljd som kan bli aktuell i målet.

När det gäller förutsättningen att saken ska kunna utredas tillfredsställande föreslår utredningen att denna del av bestämmelsen tas bort. I stället ska målet kunna avgöras om det inte finns särskilda skäl mot det. Förslaget hänger nära samman med utredningens grundsyn att rollfördelningen i brottmålsprocessen bör förändras, bl.a. på så sätt att åklagaren ges ett tydligare ansvar för statens talan i målet. Som tidigare nämnts tar regeringen inte nu slutlig ställning till förslagen i den delen eftersom det finns ett behov av kompletterande underlag.

I fråga om vilket längsta fängelsestraff som ska kunna dömas ut gör regeringen följande överväganden. I rapporten *Ökad effektivitet och förbättrad samverkan vid handläggning av mängdbrott* konstateras att ett av skälen till att huvudförhandlingar ställs in när den tilltalade inte kommer, trots att han eller hon är delgiven stämning och kallelse, är att en strängare påföljd kan förväntas än vad som får dömas ut när den

tilltalade inte är personligen närvarande (s. 132 f.). Riksrevisionen lyfter i sin granskning fram att flera domare och domstolschefer anser att det vore önskvärt att kunna avgöra mål i den tilltalades utevaro om det inte finns anledning till att döma till annan påföljd än fängelse sex månader, till skillnad från de tre månader som lagstiftningen medger i dag. Riksrevisionen gör bedömningen att det finns ett behov av att överväga om möjligheten att kunna döma i den tilltalades utevaro bör utökas (RiR 2010:7 s. 81). Vid de diskussionsmöten som utredningen hållit med brottmålsadvokater, domare och åklagare förespråkades en möjlighet för domstolen att i den tilltalades utevaro kunna döma till fängelse i sex månader. Utredningen föreslår därför att tremånadersgränsen för fängelsestraff höjs till sex månader. *Stockholms tingsrätt* konstaterar i sitt remissvar över betänkandet att tremånadersregeln medför att huvudförhandlingar måste ställas in, trots att skuldfrågan kunnat utredas tillfredsställande i den tilltalades utevaro. Tingsrätten framhåller också att det förekommer att mål avgörs och påföljden bestäms till fängelse tre månader trots att straffvärdet motiverat ett något längre fängelsestraff.

Det är befogat att det i lag uppställs en gräns för hur långt fängelsestraff som maximalt får dömas ut i den tilltalades utevaro. Att den gränsen ska ligga på just tre månader är dock inte givet. Det kan ifrågasättas om det är rimligt att huvudförhandlingar ställs in enbart på den grunden att det kan finnas anledning att döma till ett något längre fängelsestraff än tre månader. Både Riksrevisionen och utredningen anser att det finns anledning att överväga att längre fängelsestraff ska kunna dömas ut. I många mål är den straffskala som i praktiken tillämpas av domstolarna fängelse i 14 dagar till sex månader (Promemoria från Domstolsverkets arbetsgrupp för processrättsliga frågor, Inställda huvudförhandlingar i brottmål II, Domstolsverkets dnr 761-2004, s. 33). Bland samtliga domslut 2012 med påföljden fängelse (inkluderat skyddstillsyn med fängelse samt dom enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 BrB) dömde domstolarna i 71 procent av målen till ett fängelsestraff på högst sex månader (Kriminalstatistik 2012, BRÅ, s. 162). Utredningens förslag om en sexmånadersgräns skulle alltså omfatta ett stort antal mål. Bland dessa finns många jämförelsevis okomplicerade mål, beträffande vilka det för påföljdsbestämningen inte alltid är nödvändigt att den tilltalade är närvarande vid huvudförhandlingen. Utredningens förslag framstår därför som rimligt och bedöms kunna förhindra att förhandlingar ställs in i ett betydande antal fall. Det finns dock anledning att betona att regleringen för utevarohandläggning är fakultativ till sin karaktär. Det är alltid rätten som utifrån omständigheterna i det enskilda fallet tar ställning till om målet kan avgöras i den tilltalades utevaro. Med hänsyn till det bedömer regeringen att förslaget inte innebär någon fara för rättssäkerheten. Regeringen föreslår mot denna bakgrund en sexmånadersgräns för fängelsestraff som döms ut i den tilltalades utevaro.

Utredningen föreslår också att det införs en möjlighet att när den tilltalade inte är närvarande döma till ungdomsvård, ungdomstjänst och vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbruk i vissa fall. Liksom utredningen anser regeringen att pedagogiska skäl talar för att mål med unga lagöverträdare avgörs efter huvudförhandling vid vilken den unge är personligen närvarande. Till skillnad från utredningen anser emellertid regeringen att dessa skäl gör sig så starkt gällande att påföljderna

ungdomsvård och ungdomstjänst även fortsättningsvis inte bör kunna dömas ut i den tilltalades utevaro. Såvitt gäller överlämnande till missbruksvård är påföljden mycket ovanlig. Under 2012 dömdes den ut som huvudpåföljd i endast 13 fall (Kriminalstatistik 2012, BRÅ, s. 175). Med hänsyn till att den tilltalades närvaro ofta krävs för att rätten ska kunna ta ställning till om denna påföljd är lämplig och det ringa antal fall där påföljden döms ut anser regeringen inte att det finns tillräckliga skäl för att införa en möjlighet att döma till den påföljden i den tilltalades utevaro.

Vidare föreslår utredningen att det vid utevarodömande införs en begränsning av möjligheten att förena en dom på villkorlig dom eller skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst eller s.k. kontraktsvård vid skyddstillsyn (27 kap. 2 a §, 28 kap. 2 a § och 30 kap. 9 § andra stycket 3 BrB) om det s.k. alternativstraffet överstiger fängelse sex månader. Dessutom föreslår utredningen att skyddstillsyn i förening med fängelse enligt 28 kap. 3 § BrB helt ska undantas från möjligheten att döma i utevaro. Utredningen konstaterar dock att det med dagens ordning sällan förekommer att rätten, i vart fall vid högre straffvärden, anser att saken kan utredas tillfredsställande och i den tilltalades utevaro dömer till någon av de nämnda kombinationspåföljderna. Även *Linköpings tingsrätt* poängterar att utrymmet för att döma till samhällstjänst eller kontraktsvård i den tilltalades utevaro torde vara synnerligen begränsat. Regeringen anser att regleringen inte bör uppställa onödiga hinder mot utevarohandläggning i de fall saken kan utredas tillfredsställande och en icke frihetsberövande påföljd kan komma ifråga. Som både utredningen och *Linköpings tingsrätt* påpekar rör det sig i praktiken dessutom om rena undantagssituationer. Regeringen anser därför inte att det finns skäl att genomföra utredningens förslag i denna del.

...och längre villkorligt medgiven frihet ska kunna förverkas

Om den nya brottsligheten har begåtts under prövotid för villkorlig frigivning från ett fängelsestraff ska den villkorligt medgivna friheten eller delar av denna förklaras förverkad om inte särskilda skäl talar mot det (34 kap. 4 § BrB). Sådant förverkande anses möjligt att besluta även i den tilltalades utevaro.

Av 46 kap. 15 a § andra stycket första meningen RB framgår att de påföljder som anges i paragrafens första stycke 1 ska likställas med förordnande om att den tidigare utdömda påföljden ska avse också det andra brottet (34 kap. 1 § första stycket 1 BrB). Den tilltalades närvaro är ofta inte nödvändig för att ett sådant förordnande ska kunna meddelas, se regeringens proposition om vidgade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro (prop. 1981/82:105 s. 8). Domstolen har alltså möjlighet att i den tilltalades utevaro med stöd av 34 kap. 1 § första stycket 1 BrB förordna att tidigare utdömd påföljd ska avse också det andra brottet. Ett sådant förordnande kan meddelas även om ett tidigare ådömt fängelsestraff överstiger tre månader (a. prop. s. 11). Förordnande får dock inte ske om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff ska förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader (46 kap. 15 a § andra stycket andra meningen RB).

Utredningen pekar på att regleringen i 46 kap. 15 a § RB leder till tolkningssvårigheter när det gäller möjligheten att förverka villkorligt medgiven frihet i de fall domstolen i den tilltalades utvaro dömer särskilt till påföljd för den nya brottligheten (34 kap. 1 § första stycket 2 BrB). Skälen till dessa tolkningssvårigheter är enligt utredningen följande. Om ett mål kan avgöras i den tilltalades utvaro är rätten oförhindrad att tillämpa bestämmelserna i 34 kap. BrB. Det finns ingen i lag angiven inskränkning av möjligheten att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff när rätten i den tilltalades utvaro dömer särskilt till fängelse. Det skulle enligt utredningen, särskilt mot bakgrund av huvudregeln i 34 kap. 4 § BrB, kunna uppfattas som att domstolen vid sådan utvarohandläggning kan förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff på motsvarande sätt som om den tilltalade hade varit närvarande vid förhandlingen. Det är utredningens erfarenhet att domstolarna i praktiken ser sig oförhindrade att i den tilltalades utvaro döma ut ett särskilt fängelsestraff och förordna om villkorligt medgiven frihet så länge den sammanlagda strafftiden inte överstiger fängelse tre månader (jfr 46 kap. 15 a § första stycket 1 RB). Utredningen anser att det finns behov av att regleringen görs klarare och, mot bakgrund av det förslag som utredningen lämnar om att fler och strängare påföljder än vad som i dag är fallet ska kunna komma i fråga vid avgörande i utvaro, utvidgas.

Regeringen konstaterar att bestämmelsen i 46 kap. 15 a § andra stycket RB inte ger tydlig vägledning om vad som gäller om rätten i den tilltalades utvaro dömer särskilt till fängelse och det samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet. Det leder till osäkerhet och tolkningssvårigheter i domstolarna. En sådan ordning kan ifrågasättas från rättssäkerhetssynpunkt. Regeringen anser därför att bestämmelsen behöver ändras. Det ska framgå när målet får avgöras i sådana situationer.

När det gäller hur lång tid som ska kunna förverkas i den tilltalades utvaro gör regeringen följande överväganden. På samma sätt som vid bestämmande av vilket längsta fängelsestraff som ska få dömas ut i den tilltalades utvaro, bör den nu aktuella bestämmelsen utformas så att domstolarna ges ett tillräckligt utrymme för bedömningar i det enskilda fallet samtidigt som bestämmelsen säkerställer att inte orimliga konsekvenser uppstår. Utredningen föreslår att om rätten dömer till fängelse och samtidigt förverkar villkorligt medgiven frihet, får den samlade strafftiden inte överstiga sex månader. Om rätten förordnar att tidigare utdömt fängelsestraff även ska avse det nya brottet föreslår utredningen att villkorligt medgiven frihet får förklaras förverkad till en tid som uppgår till högst sex månader. Frågan om förverkande av villkorligt medgiven frihet avser en åtgärd beträffande en tidigare utdömd påföljd och det finns en presumtion för att förverkande enligt 34 kap. 4 § BrB ska ske. Behovet av att den tilltalade är närvarande vid prövning av frågan om förverkande torde sällan vara större än när rätten ska ta ställning till valet av påföljd. Som framgår ovan föreslår regeringen att det ska vara möjligt att döma ut fängelse i sex månader i den tilltalades utvaro. Det är därför följdriktigt att det bör vara möjligt att förverka upp till sex månader av villkorligt medgiven frihet utan att den tilltalade är närvarande vid förhandlingen.

Linköpings tingsrätt ifrågasätter varför den tid som förverkas i praktiken ska räknas som påföljd för det nya brottet. Utredningens förslag innebär att rätten inte har samma möjlighet att i den tilltalades uttalande döma enligt bestämmelserna i 34 kap. BrB, som om den tilltalade hade kommit till förhandlingen. Det skulle kunna motivera att överväga en högre gräns för förverkandesituationerna. I detta lagstiftningsärende finns emellertid inte underlag för att utsträcka möjligheten till förverkande av villkorligt medgiven frihet längre än vad utredningen föreslår. Regeringen föreslår därför att den samlade strafftiden inte får överstiga sex månader.

5.4 Fortsatt arbete mot inställda förhandlingar

Det är en prioriterad fråga för regeringen att minska antalet inställda förhandlingar. Åtgärder mot inställda förhandlingar behöver ofta vidtas i flera led i rättskedjan och rättsväsendets myndigheter behöver bistå varandra i det arbetet. Myndigheterna, inte minst domstolarna, måste även utan något direkt initiativ från regeringen finna arbetssätt och rutiner i syfte att minska risken för inställda förhandlingar. Utredningen lyfter som ett gott exempel fram en tingsrätt som sedan några år tillbaka använder ett automatiserat påminnelse-system. I samband med att delgivningskvitto skickas till personer som är kallade till en förhandling erbjuds de en möjlighet att få en påminnelse via sms. Målnummer, namn, mobiltelefonnummer samt datum och tid och plats för förhandlingen registreras i en elektronisk tjänst. Domstolsverket har erbjudit domstolarna att ansluta sig till en sådan tjänst. Det ligger i Domstolsverkets uppdrag att ge domstolarna stöd i användningen av bl.a. modern teknik för att minska risken för inställda förhandlingar.

Som redan har framhållits är det regeringens uppfattning att problemet med inställda förhandlingar inte kan lösas genom några enstaka insatser. Det kan nämnas att det i betänkandet *En modernare rättegång II – en uppföljning* (SOU 2012:93) föreslås bl.a. att brottsoffer och vittnen som infunnit sig till en inställd förhandling normalt ska kunna lämna sina uppgifter vid det tillfället och slippa komma tillbaka till tingsrätten vid ett senare tillfälle. Förslagen i betänkandet bereds i Regeringskansliet. Även flera av Straffprocessutredningens övriga förslag kan medföra att risken för inställda förhandlingar minskar. De förslagen bereds vidare i Regeringskansliet.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: De föreslagna lagändringarna träder i kraft den 1 juli 2014.

Bestämmelsen om delgivning av stämning och andra handlingar i brottmål gäller i sin äldre lydelse om det personliga sammanträffandet

vid vilket den tilltalade delgetts informationen om delgivningssättet skett före ikraftträdandet.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens. Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den dag regeringen bestämmer. Utredningen föreslår inte någon övergångsbestämmelse.

Remissinstanserna: Ingen remissinstans invänder mot förslaget. **Skälen för regeringens förslag:** Förslagen i betänkandet innebär sammantagna en omfattande förändring av brottmålsprocessen som skulle behöva förberedas väl. Utredningen föreslår mot den bakgrunden att det bör överlåtas på regeringen att bestämma tidpunkt för ikraftträdandet. De förslag som regeringen nu lämnar är emellertid sådana som inte kräver förberedande insatser i någon större omfattning. Det är också angeläget att de nya reglerna träder i kraft så snart som möjligt. Regeringen föreslår därför att detta sker den 1 juli 2014.

Av allmänna processrättsliga principer följer att nya processuella regler blir tillämpliga omedelbart. De föreslagna ändringarna blir alltså tillämpliga även i mål som inletts före ikraftträdandet. När det gäller förenklad delgivning föreslås en förlängning av tidsfristen i 33 kap. 6 § RB som reglerar hur länge delgivningssättet kan användas. Den tilltalades möjlighet att bedöma hur länge hon eller han behöver hålla sig underrättad i åtalsfrågan underlättas av att det i samband med att information om delgivningssättet lämnas även upplyses om gällande tidsfrist. Rättssäkerhetsskäl talar för att den förlängda tidsfristen endast ska kunna tillämpas i förfaranden där det personliga sammanträffandet som avses i 33 kap. 6 § RB skett efter ikraftträdandet. I övrigt finns inget behov av övergångsbestämmelser.

7 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslagen medför inte några kostnadsökningar. På sikt kan förslagen i stället leda till kostnadsminskningar för det allmänna.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser kommenterar inte utredningens konsekvensbedömning avseende de nu aktuella avsnitten. *Jönköpings tingsrätt* anser att man inte redan nu kan dra några slutsatser kring hur stora eventuella besparingar blir på grund av färre inställda förhandlingar.

Skälen för regeringens bedömning: De förslag som regeringen nu lägger fram syftar till att minska antalet inställda huvudförhandlingar i brottmål och till en mer ändamålsenlig hantering av stora mål. Detta bedöms leda till kvalitativt bättre avgöranden och en mindre belastning på rättsväsendet i stort. Att färre huvudförhandlingar ställs in kan på sikt leda till besparingar för domstolarna och åklagarväsendet samt minska kostnaderna för offentliga försvarare och målsägandebiträden. Det

kommer också att minska kostnaderna och andra negativa effekter för vittnen, målsäganden och andra som slipper inställa sig flera gånger vid domstolen. Regeringen instämmer i utredningens bedömning att det är svårt att med någon närmare säkerhet bedöma hur stor kostnadsminskning som kommer att uppstå i rättsväsendet till följd av det minskade antalet inställda förhandlingar. Detta kommer att visa sig när bestämmelserna varit i kraft en tid.

Förslagen om sanktioner och tvångsmedel medför inga utökade möjligheter att använda dessa. Med hänsyn till det bedömer regeringen att förslagen främst kommer innebära att tvångsmedlen tillgrips i ett tidigare skede under rättegången mot personer som inte inställer sig frivilligt, vilket även är syftet. Regeringen bedömer att förslagen endast i begränsad utsträckning kommer leda till att personer oftare hämtas till rätten eller häktas jämfört med vad som är fallet i dag. Polisens och Kriminalvårdens kostnader för en eventuell ökning av antalet personer som hämtas och häktas bedöms vara sådana att de kan hanteras inom befintliga ramar.

Förslaget om förberedelsesammanträde i omfattande brottmål medför bl.a. kostnader för offentliga försvarare och målsägandebiträden i samband med sammanträdena. Även domstolarna, åklagarväsendet och Kriminalvården påverkas. Ett av de viktigaste syftena med ett förberedelsesammanträde är emellertid att målet ska förberedas så att huvudförhandlingen kan hållas mer koncentrerad än vad som annars hade varit fallet. Regeringen bedömer att förslagen om en mer ändamålsenlig hantering av stora mål i vart fall inte kommer att leda till kostnadsökningar.

Förslaget om ändrade förutsättningar för att dela upp avgörandet av ett mål som omfattar flera åtal mot en person medför att det kan bli vanligare att en dömd person har flera domar att verkställa. Det bedöms emellertid medföra endast marginella kostnadsökningar.

8 Författningskommentar

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

30 kap.

4 §

Om flera åtal handläggs i en rättegång får dom meddelas i fråga om något av dem trots att handläggningen av de övriga åtalen inte avslutats (deldom). Om åtalen avser samma tilltalad får deldom meddelas endast om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det.

Paragrafen reglerar möjligheten att meddela deldom i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 4.1.

I paragrafens *första mening* görs språkliga ändringar. Den etablerade termen deldom förs in i bestämmelsen. I *andra meningen* görs ändringar som innebär att deldom mot en tilltalad kan meddelas i något fler fall än

tidigare. Deldom får meddelas endast om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det. Huvudregeln är alltså fortfarande att samtliga åtal mot en tilltalad ska avgöras i en gemensam dom (jfr 30 kap. 3 § BrB). Det kan vara till fördel för handläggningen att dela upp lagföringen om exempelvis ett vittne, som åberopats endast i anledning av en åtalspunkt, inte inställer sig till huvudförhandlingen varför hinder mot förhandlingen föreligger i den delen, men målet i övriga delar kan avgöras. Ett annat exempel är när det i nära anslutning till en planerad huvudförhandling kommer in en tilläggsansökan om stämning som domstolen inte hinner delge den tilltalade. Om den tilltalade sedan uteblir från förhandlingen, men det finns förutsättningar att avgöra de ursprungliga åtalen i hans eller hennes utvaro, kan det vara till fördel för handläggningen att deldom meddelas över de åtalen.

Ett särskilt skäl mot att meddela deldom är om den tilltalade skulle drabbas av en påtaglig nackdel i påföljdshänseende. Att en uppdelad lagföring kan innebära att den tilltalade får verkställa flera påföljder parallellt är dock normalt inte ett skäl mot en uppdelad lagföring. Det avgörande är den samlade effekten i påföljdshänseende för den tilltalade.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

33 kap.

6 §

Bestämmelserna i 3 § andra stycket, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av stämning i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges stämning och andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av *en* polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än *tio* veckor sedan informationen lämnades.

Paragrafen reglerar delgivning av stämning i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 5.1.

I *andra stycket* anges inom vilken tid som förenklad delgivning kan användas avseende stämning och andra handlingar i ett brottmål, efter att information om delgivningssättet lämnats till den misstänkte. Denna tidsfrist förlängs från sex till tio veckor. Därutöver görs en ändring av språklig karaktär.

36 kap.

20 §

Om ett vittne som kallats enligt 7 § uteblir *får* rätten *besluta att vittnet ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag. Som skäl för hämtning ska rätten särskilt beakta om det kan antas att vittnet inte kommer att följa en ny kallelse.*

Om rätten inte beslutar om hämtning ska vittnet kallas på nytt vid vite till en senare dag.

Paragrafen innehåller regler om vittnes utevaro och är tillämplig både i brottmål och tvistemål. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *första stycket* lyfts möjligheten att hämta ett vittne fram så att det blir tydligt att rätten ska överväga detta alternativ redan första gången vittnet uteblir. Rätten ska som skäl för hämtning särskilt beakta om det kan antas att vittnet inte kommer att följa en ny kallelse. Vid rättens övervägande av om det finns skäl för hämtning ska, som alltid vid användning av tvångsmedel, en proportionalitetsbedömning göras i det enskilda fallet. För att rätten ska besluta om hämtning måste åtgärden bedömas som proportionerlig med hänsyn till bl.a. vittnets person, vad målet gäller och omständigheterna i övrigt. Vid sidan av proportionalitetshänsyn kan praktiska skäl tala mot ett beslut om hämtning. Hämtning bör inte beslutas om det inte kan antas att åtgärden kommer att lyckas. Så kan exempelvis vara fallet om vittnet saknar känd adress och det inte heller finns uppgifter som ger ledning om var han eller hon kan tänkas uppehålla sig.

Av *andra stycket* framgår att om rätten inte beslutar om hämtning ska vittnet kallas på nytt vid vite till en senare dag.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

45 kap.

3 §

Om åtal har väckts mot någon för flera brott ska åtalen handläggas i en rättegång. Åtalen får dock handläggas var för sig om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det.

Om åtal har väckts mot flera personer får åtalen handläggas i en rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det.

Åtal får inte förenas om domstolen är obehörig att handlägga något av åtalen eller om det gäller olika rättegångsformer för dem.

Åtal som handläggs gemensamt får delas upp när det finns skäl för det.

Paragrafen reglerar sammanläggning (kumulation) av flera åtal i en rättegång. Övervägandena finns i avsnitt 4.1.

Paragrafens *första stycke* innehåller numera endast bestämmelser om åtal som riktas mot en person. Av första meningen framgår att huvudregeln är att åtal mot någon för flera brott ska handläggas i en rättegång. Av andra meningen framgår att undantag från huvudregeln får göras om det är till fördel för målets handläggning och det inte finns särskilda skäl mot det. Rekvisiten för särskild handläggning är desamma som för meddelande av deldom mot en tilltalad (se kommentaren till 30 kap. 4 §). Det kan exempelvis vara till fördel för handläggningen att hantera åtalen separat om det kommer in en tilläggsansökan om stämning kort tid innan huvudförhandlingen ska hållas i ett i övrigt delgivet mål.

Andra stycket är nytt och innehåller bestämmelser som gäller när åtal väckts mot flera personer. Åtal mot flera personer får handläggas i en rättegång om det är till fördel för målets handläggning eller det annars finns skäl för det. Åtalen ska alltså inte läggas samman rutinmässigt. Det krävs att sammanläggningen har fördelar. Inte sällan är så fallet om det är till fördel för utredningen av brottet. Vid bedömningen av om åtalen ska

läggas samman har parternas uppfattning stor betydelse. Åklagaren kan till exempel ha ett intresse av att åtalerna med hänsyn till utredningen om brottet handläggs gemensamt. I tveksamma fall bör rätten låta parterna yttra sig i frågan.

Tredje stycket är nytt och motsvarar i sak vad som gäller enligt det hittills gällande andra stycket. Genom att skrivningen om att åtalerna inte får förenas ”med mindre åtalerna väckts vid samma domstol” tas bort, framgår att en sammanläggning kan ske även om ett åtal har överlämnats till domstolen, till exempel med stöd av 19 kap. 7 § andra stycket.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

10 §

I stämningen *ska* rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen uppge vilken bevisning han *eller hon* åberopar och vad han *eller hon* vill styrka med varje bevis. Detta gäller dock inte om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Rätten ska allt efter målets beskaffenhet verka för att målet förbereds så, att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Om det behövs får rätten förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den. *Förberedelse får ske vid ett sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Om det är lämpligt får olika former av förberedelse förenas.*

Paragrafen reglerar stämningens innehåll och möjligheten att inhämta skriftligt svaromål. Övervägandena finns i avsnitt 4.2.

I paragrafens *tredje stycke* införs en reglering av rättens ansvar att verka för att brottmål förbereds på ett relevant sätt. Syftet med förberedelsen är att huvudförhandlingen ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Behovet av att rätten vidtar förberedande åtgärder beror på målets beskaffenhet. Det är framförallt i omfattande mål som det kan finnas behov av att rätten före huvudförhandlingen aktivt förbereder målet i olika avseenden. I dessa mål är det särskilt viktigt att huvudförhandlingen kan hållas så koncentrerad som möjligt. Det är också viktigt att minska riskerna för att det uppstår situationer som kan leda till att förhandlingen försenas eller ställs in. Vidare införs en reglering av formerna för förberedelsen. Förberedelse får ske vid sammanträde eller genom skriftväxling eller annan handläggning. Vilka former som används får avgöras utifrån målets beskaffenhet och behovet av förberedande åtgärder. Det klargörs att de olika formerna av förberedelse får förenas.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av språklig karaktär.

13 §

Om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, *ska* rätten hålla ett sammanträde med parter och andra som berörs. *Vid bedömningen av om ett sammanträde behövs ska rätten särskilt beakta om målets omfattning gör att ett sammanträde kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt.* I fråga om kallelse av parter *ska* 15 § tillämpas.

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas om det främjar beredningen av målet. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite *ska* föreläggas eller att han eller hon *ska* hämtas till rätten.

I 24–27 kap. finns bestämmelser om sammanträde för prövning av tvångsmedel.

Paragrafen innehåller regler om förberedelsesammanträde. Övervägandena finns i avsnitt 4.3.

I paragrafens *första stycke* andra mening införs en ny regel om att rätten vid bedömningen av om ett sammanträde behövs särskilt ska beakta om målets omfattning gör att ett sammanträde kan antas främja att huvudförhandlingen kan genomföras på ett ändamålsenligt sätt. Om målet rör ett stort antal tilltalade eller om huvudförhandlingen förväntas pågå under lång tid kan ett sammanträde många gånger antas främja ett ändamålsenligt genomförande av huvudförhandlingen. Om rätten överväger att avstå från att hålla ett sammanträde i ett omfattande mål kan rätten låta parterna yttra sig över behovet av ett sådant.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

14 §

Rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken som får avgöras särskilt får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är *förberett för* huvudförhandling.

Om den tilltalade är anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes om inte ett sammanträde enligt 13 § har hållits. Om ett sådant sammanträde har hållits ska huvudförhandlingen i stället påbörjas senast inom tre veckor från den dag då åtalet väcktes. Huvudförhandlingen får påbörjas senare än vad som anges i första eller andra meningen, om ett längre uppskov är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas eller på grund av en åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller någon annan omständighet. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Om den tilltalade är ålagd reseförbud, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte ett längre uppskov är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas eller på grund av en åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller någon annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

Paragrafen reglerar inom vilken tid huvudförhandling ska påbörjas när den tilltalade är anhållen, häktad eller ålagd reseförbud och under vilka förutsättningar huvudförhandlingen får påbörjas senare. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.

I *andra stycket* andra meningen införs en bestämmelse om förlängd frist inom vilken huvudförhandling ska inledas när ett förberedande sammanträde enligt 45 kap. 13 § har hållits. Huvudförhandlingen ska i dessa fall påbörjas senast inom tre veckor från den dag åtalet väcktes. I tredje meningen finns generella regler som medger förlängning av tidsfristen om längre uppskov är nödvändigt. Här införs en bestämmelse om att möjligheten till uppskov även avser den förlängda tidsfrist som

gäller när det har hållits ett sammanträde. Vidare införs ett förtydligande av innebörd att det är möjligt att senarelägga huvudförhandlingen när det är nödvändigt för att en särskild utredning om den tilltalades personliga förhållanden ska hinna färdigställas. Undantaget tar i första hand sikte på de situationer där det behövs ytterligare tid för att ta fram ett förslag om s.k. kontraktsvård (jfr 30 kap. 9 § andra stycket 3 BrB). I paragrafens *tredje stycke* införs samma förtydligande i mål där den tilltalade är ålagd reseförbud.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

46 kap.

14 §

Om en målsägande som ska höras med anledning av åklagarens talan inte inställer sig personligen till ett rättegångstillfälle för huvudförhandling, ska rätten ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Rätten får besluta att målsäganden ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag. Som skäl för hämtning ska rätten särskilt beakta om det kan antas att målsäganden inte kommer att följa en ny kallelse.

Om rätten inte beslutar om hämtning ska målsäganden kallas på nytt vid vite till en senare dag.

Paragrafen innehåller regler om åtgärder när en målsägande som ska höras i anledning av åklagarens talan uteblir från huvudförhandlingen. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I *första stycket* görs det förtydligandet att rätten vid målsägandens utevaro ska ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Vidare lyfts möjligheten att hämta målsäganden fram så att det blir tydligt att rätten ska överväga detta alternativ redan första gången målsäganden uteblir. Rätten ska som skäl för hämtning särskilt beakta om det kan antas att målsäganden inte kommer att följa en ny kallelse. Vid rätts övervägande av om det finns skäl för hämtning ska, som alltid vid användning av tvångsmedel, en proportionalitetsbedömning göras i det enskilda fallet. För att rätten ska besluta om hämtning måste åtgärden bedömas som proportionerlig med hänsyn till bl.a. målsägandens person, vad målet gäller och omständigheterna i övrigt. Vid sidan av proportionalitetshänsyn kan praktiska skäl tala mot ett beslut om hämtning. Hämtning bör inte beslutas om det inte kan antas att åtgärden kommer att lyckas. Så kan exempelvis vara fallet om målsäganden saknar känd adress och det inte heller finns uppgifter som ger ledning om var han eller hon kan tänkas uppehålla sig.

I ett nytt *andra stycke* anges att om hämtning inte beslutas ska rätten kalla målsäganden på nytt vid vite till en senare dag.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

15 §

Om en tilltalad uteblir från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling eller inställer sig genom ombud då han eller hon har förelagts att infinna sig personligen, ska rätten i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Om det inte är möjligt att avgöra målet ska rätten ta ställning till om ett förelagt

vite ska dömas ut. Rätten ska också ta ställning till om den tilltalade ska hämtas till domstolen, antingen omedelbart eller till en senare dag, eller häktas, om det finns förutsättningar för häktning enligt 24 kap.

Rätten ska som skäl för

- 1. hämtning särskilt beakta om det kan antas att den tilltalade inte kommer att följa en ny kallelse,*
- 2. häktning särskilt beakta om det på grund av att tidigare hämtningsförsök i målet har misslyckats eller det av annat skäl är sannolikt att den tilltalade inte kan hämtas.*

Om rätten inte beslutar om hämtning eller häktning ska den tilltalade kallas på nytt vid vite till en senare dag.

Paragrafen innehåller regler om förfarandet när en tilltalad uteblir från en huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

I första stycket görs det förtydligandet att rätten vid den tilltalades utevaro ska ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut. Rätten ska också, redan första gången den tilltalade uteblir, ta ställning till om den tilltalade ska hämtas till rätten eller häktas, om det finns förutsättningar för häktning enligt 24 kap.

Andra stycket är nytt och behandlar skäl som rätten särskilt ska beakta för hämtning respektive häktning av den tilltalade. Rätten ska som skäl för hämtning särskilt beakta om det kan antas att den tilltalade inte kommer att följa en ny kallelse. Vid rättens övervägande av om det finns skäl för hämtning ska, som alltid vid användning av tvångsmedel, en proportionalitetsbedömning göras i det enskilda fallet. För att rätten ska besluta om hämtning måste åtgärden bedömas som proportionerlig med hänsyn till bl.a. den tilltalades person, vad målet gäller och omständigheterna i övrigt. Vid sidan av proportionalitetshänsyn kan praktiska skäl tala mot ett beslut om hämtning. Hämtning bör inte beslutas om det inte kan antas att åtgärden kommer att lyckas. Så kan exempelvis vara fallet om den tilltalade saknar känd adress och det inte heller finns uppgifter som ger ledning om var han eller hon kan tänkas uppehålla sig. För att häktning ska få ske krävs till en början att det finns förutsättningar för det enligt bestämmelserna i 24 kap. När den tilltalade uteblivit från ett rättegångstillfälle för huvudförhandling ska rätten som skäl för häktning särskilt beakta om det på grund av att tidigare hämtningsförsök i samma mål har misslyckats eller av annat skäl är sannolikt att den tilltalade inte kan hämtas. Att hämtningsförsöket misslyckats får inte bero på bristfälligt genomförande av den verkställande myndigheten eller andra omständigheter som inte har avseende på den tilltalade. Omständigheterna kan vara sådana att ett nytt hämtningsförsök bedöms bli framgångsrikt om det kompletteras med ett förtida omhändertagande eller ett förlängt sådant. I sådana fall bör häktning inte ske. Det kan endast i klara undantagsfall komma i fråga att besluta om häktning redan vid det första tillfället som den tilltalade uteblir från en förhandling som han eller hon fått del av kallelse till. Ett sådant undantag kan exempelvis vara att det finns tillförlitlig utredning om att den tilltalade undandrar sig lagföringen.

I ett nytt tredje stycke anges att om hämtning eller häktning inte beslutas ska rätten kalla den tilltalade på nytt vid vite till en senare dag.

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

15 a §

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst sex månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,
2. den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller
3. den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.

Första stycket 1 gäller också vid förverkande av villkorligt medgiven frihet från fängelse om det inte finns anledning att förverka en strafftid som, sammantagen med ett fängelsestraff som döms ut, överstiger sex månader. Ett förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken ska likställas med de påföljder som anges i första stycket 1.

I de fall som avses i första stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

Paragrafen rör avgörande av mål vid huvudförhandling utan att den tilltalade är personligen närvarande. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

Av *första stycket* framgår att möjligheten för rätten att döma till fängelse i den tilltalades utevaro utökas från fängelse i högst tre månader till högst sex månader.

I *andra stycket* regleras i vilken utsträckning rätten i den tilltalades utevaro kan förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff enligt 34 kap. 4 § BrB. Vad som anges i första stycket 1 gäller också vid sådant förverkande om det inte finns anledning att förverka en strafftid som, sammantagen med ett fängelsestraff som döms ut, överstiger sex månader. Om rätten dömer särskilt till fängelse (34 kap. 1 § första stycket 2 BrB) och samtidigt förverkar villkorligt medgiven frihet, får den samlade strafftiden således inte överstiga sex månader. Av bestämmelsen följer även att villkorligt medgiven frihet får förverkas med högst sex månader i de fall rätten inte dömer ut något nytt fängelsestraff utan i stället förordnar att tidigare utdömt fängelsestraff ska avse även det andra brottet (34 kap. 1 § första stycket 1 BrB).

Övriga ändringar i paragrafen är endast av redaktionell eller språklig karaktär.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

29 §

Mål mot den som inte har fyllt tjugoett år ska alltid behandlas skyndsamt.

Om det väcks allmänt åtal mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader, ska de tidsfrister iakttagas som är föreskrivna för åtgärder i mål där den tilltalade är häktad. Den förlängda tidsfrist som anges i 45 kap. 14 § andra stycket andra meningen rättegångsbalken ska dock inte tillämpas.

Om rätten *begär ett* yttrande från socialnämnden enligt 28 §, ska nämnden yttra sig inom sådan tid att rätten kan hålla huvudförhandling enligt reglerna i andra stycket. Om ärendets beskaffenhet *motiverar* det, får yttrandet med rättens medgivande lämnas senare.

Paragrafen reglerar bl.a. tidsfrister för påbörjande av huvudförhandling i s.k. ungdomsmål. Övervägandena finns i avsnitt 4.5.

I paragrafens *andra stycke* införs en bestämmelse som klargör att den förlängda tidsfrist som anges i 45 kap. 14 § andra stycket andra meningen RB när rätten har hållit ett sammanträde inte ska tillämpas i mål där allmänt åtal väckts mot den som inte har fyllt arton år för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i mer än sex månader.

Sammanfattning av betänkandet Brottmålsprocessen (SOU 2013:17)

Vårt uppdrag

Vårt övergripande uppdrag har varit att överväga åtgärder för att skapa ett mer ändamålsenligt brottmålsförfarande i såväl tingsrätt som hovrätt där lagföringens kvalitet och effektivitet ytterligare kan förbättras. I uppdraget har bl.a. ingått att överväga följande.

- Om ansvarsfördelningen mellan åklagare och domstol samt deras roller och funktioner kan utvecklas och göras tydligare.
- Om parternas inflytande över brottmålsprocessen och deras ansvar för att målet förs mot ett avgörande kan ökas.
- Hur förberedelsen i brottmål kan förbättras, bl.a. i syfte att skapa en effektivare handläggning och tillförsäkra att rätten har ett fullständigt underlag vid avgörandet.
- Hur handläggningen av brottmål i både tingsrätt och hovrätt i högre grad kan anpassas till vad som behövs för sakens prövning i det enskilda fallet, t.ex. genom att skapa mer flexibla regler och alternativa former för avgörande av mål i domstol.
- Hur risken för inställda förhandlingar kan minska.
- Hur rättens sammansättning bör vara i olika situationer.
- Frågor som rör stödet till målsäganden.

I uppdraget betonas att vi ska ägna uppmärksamhet åt hur de förändringar vi föreslår kan få genomslag i praktiken och att vi även ska överväga hur genomslaget av redan genomförda förändringar kan förbättras.

Allmänna överväganden

Det grundläggande för brottmålsprocessen är att anklagelser om brott prövas inom rimlig tid och med hög kvalitet. Vårt övergripande mål har varit att föreslå förändringar som innebär att processen blir bättre för de enskilda som berörs av denna. Vi tror att en grundläggande förutsättning för att åstadkomma det är att parternas inflytande stärks genom att deras ståndpunkter kommer till uttryck tydligare och i större utsträckning har betydelse för hur målet handläggs. Då kan processen anpassas efter vad målet kräver och förfarandet göras mer ändamålsenligt. Vi har utifrån detta övergripande mål grundat våra förslag på följande utgångspunkter.

- *Tydligare roller i processen.* De bestämmelser i rättegångsbalken som reglerar vilken roll olika parter och aktörer har i processen är i viss mån otydliga. Domarens processledande roll och åklagarens samt den tilltalades ställning som parter i brottmålet bör göras tydligare. Målsäganden ska ha goda möjligheter att som part kunna få sina skadeståndskrav prövade i samband med åtalet.
- *En behovsanpassad handläggning.* Det bör finnas olika sätt och former för att handlägga och avgöra mål som är anpassade efter vad målen kräver. I tingsrätten bör parternas ståndpunkter och hur allvarlig gärning åtalet rör vara avgörande. Hovrättens överprövning bör vara ordnad så att hovrätten, utifrån parternas ståndpunkter, granskar alla överklagade avgöranden. Alla mål som överprövas behöver dock inte avgöras efter en fullständig prövning.
- *En förutsebar process med tidiga åtgärder.* Det ska vara tydligt vad brottmålet handlar om. De frågor som domstolen ska pröva bör anges i tydliga och preciserade yrkanden när målet inleds. Det underlag som behövs för att ange eller ta ställning till dessa yrkanden, t.ex. personutredningar och uppgifter om enskilda anspråk, ska i ökad utsträckning tas fram tidigare. Den tilltalade bör i inledningen av processen uppmanas att ange sin inställning till alla yrkanden. Uppmaningen bör utformas på ett sätt som gör det lätt för den enskilde att förstå vad han eller hon ska ta ställning till.
- *Ett ökat ansvar för parterna.* Samhället ska kunna ställa krav på att den som är föremål för en brottsutredning och har delgetts misstanke om brott medverkar i processen, t.ex. genom att inställa sig till förhör, personutredning hos frivården eller till huvudförhandlingen. Då krävs det att han eller hon är informerad om hanteringen av ärendet. Om en part väljer att överklaga till hovrätten kan det ställas krav på att det tydligt anges vad hovrätten ska pröva.
- *En helhetssyn i rättskedjan.* Handläggningen från brottsanmälan hos polis till dess att frågan om ansvar för brott har prövats av domstol bör ses som en sammanhållen process. Myndigheterna inom rättsväsendet och domstolarna har ett gemensamt ansvar för att verka för att målen kan avgöras inom rimlig tid. I det ligger ett gemensamt ansvar att hålla enskilda informerade om handläggningen och hur enskilda förväntas medverka i processen.
- *Ett genomtänkt och konsekvent genomförande.* Hur bestämmelserna om brottmålsprocessen utformas är bara en av flera förutsättningar som har betydelse för att processen ska kunna förbättras. Hur bestämmelserna tillämpas är av avgörande betydelse. Det kräver att förändringar förbereds väl och att det finns praktiska verktyg, t.ex. i form av verksamhetsstöd, som underlättar den dagliga tillämpningen.

Den tilltalade

Informationen till den tilltalade om brottmålsprocessen bör förbättras. Den misstänkte eller tilltalade bör av Polisen, Åklagarmyndigheten, Kriminalvården och domstolen få kontinuerlig information om vad som kommer att hända under processen och vad som förväntas av honom eller henne. Det bör då även kunna ställas större krav på honom eller henne att medverka i processen.

Den tilltalade bör få bättre möjligheter att bedöma sin situation och förbereda sitt försvar genom att senast när åtalet väcks ges information om de följder som brottsanklagelsen kan komma att leda till om han eller hon döms för brottet. Möjligheterna till juridiskt stöd i anslutning till att åtalet väcks bör förbättras.

Den som åtalas för brott för vilket åklagaren yrkar en strängare påföljd än böter ska som ett led i sitt försvar ha rätt till kostnadsfri rådgivning av advokat under maximalt två timmar. Den misstänkte ska underrättas om rådgivningsmöjligheten redan under förundersökningen, men skriftlig information ska lämnas även när åtalet delges. Förslaget påverkar inte bestämmelserna om offentlig försvarare. Om en försvarare är förordnad är det naturligt att denne ska lämna rådgivning inom ramen för sitt försvararuppdrag.

Den som åtalas ska själv få välja vilken advokat han eller hon vill vända sig till för att få rådgivning. Den som lämnat rådgivning kan begära ersättning för arbete och eventuella kostnader för tolk och översättning vid den domstol där målet handläggs.

Domaren

Domaren ska leda processen och ansvara för att målet avgörs på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt.

Domaren ska aktivt verka för att inget onödigt dras in i målet och försöka klarlägga parternas ståndpunkter för att avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i den utredning som läggs fram. Ett led i det är att vi gör domarens roll under förberedelsen tydligare.

Domaren ska inte agera självmant för att utredningen i skuldfrågan blir fullständig. Det ska krävas yrkande från part för att rätten ska få meddela åklagaren föreläggande om att komplettera förundersökningen. Rätten ska inte självmant kunna inhämta bevisning i skuldfrågan. Däremot ska rätten ha kvar det slutliga ansvaret för att det finns tillräckligt underlag för att avgöra påföljdsfrågan.

Åklagaren

Åklagaren ska ha det fulla ansvaret för att föra statens talan om straffansvar.

Åklagaren ska framställa ett påföljdsyrkande i alla mål. Rätten ska inte kunna döma den tilltalade till ett strängare straff eller en mer ingripande påföljd än vad åklagaren yrkat. Rätten ska inte heller kunna meddela ett

förordnade om förverkande av villkorligt medgiven frihet som är mer ingripande för den tilltalade än vad åklagaren yrkat.

Påföljdsyrkandet ska alltid anges i åtalet. Om åklagaren av någon särskild anledning bedömer att påföljdsyrkandet kan komma att ändras, t.ex. för att utredningen om den tilltalades personliga förhållanden bör kompletteras, kan åklagaren ange detta. Yrkandet, ska, om det finns skäl för det, kunna ändras under målets handläggning i tingsrätten. Det är åklagarens slutliga yrkande som rätten inte ska kunna gå utöver.

I hovrätten och Högsta domstolen ska åklagaren som huvudregel inte kunna ändra sitt påföljdsyrkande i skärpande riktning.

Rätten ska inte kunna besluta om särskild rättsverkan av brott utan yrkande. Ett undantag görs dock för sådan avgift som ska dömas ut enligt 1 § lagen (1994:419) om brottsofferfond. Det ska inte heller vara möjligt för rätten att gå utöver vad som yrkats i en fråga om särskild rättsverkan, t.ex. utvisning under en längre tid än vad åklagaren angett. De yrkanden om särskild rättsverkan som framställs ska anges i åtalet. Yrkandena ska kunna ändras på samma sätt som yrkandet om påföljd.

Målsäganden

Målsäganden ska kunna föra talan om ansvar för brott om åklagaren inte väcker åtal, lägger ned ett åtal eller väljer att inte överklaga när ett åtal ogillats. När åklagaren för talan om straffrättsligt ansvar ska åklagaren däremot ensam ansvara för den talan. Bestämmelsen som ger målsäganden rätt att biträda åklagarens åtal upphävs. Målsäganden ska ha goda möjligheter att kunna få sina skadeståndskrav prövade i samband med brottmålet. Dessutom bör målsägandens möjligheter till insyn i handläggningen förbättras. Av den anledningen lämnar vi följande förslag.

- En målsägande ska efter s.k. slutdelgivning med den misstänkte och dennes försvarare enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken ha rätt att efter begäran ta del av sådana uppgifter ur förundersökningen som har betydelse för målsägandens talan om enskilt anspråk. Rätten att ta del av uppgifter som omfattas av förundersökningssekretess ska kunna begränsas i vissa fall.
- Även om målsäganden inte för talan i målet ska målsäganden som huvudregel ha rätt att närvara vid en huvudförhandling innan han eller hon hörs. Detsamma ska gälla om huvudförhandlingen hålls inom stängda dörrar.

Vi inför bestämmelser som förtydligar att en målsägande som för talan om enskilt anspråk får ställa alla de frågor som har betydelse för att målsäganden ska kunna ta till vara sin rätt.

En behovsanpassad brottmålsprocess

Vi föreslår att målen i tingsrätt ska kunna handläggas på olika sätt beroende på hur ingripande påföljd åklagaren yrkar och den tilltalades inställning till åtalet. Vi föreslår därför att olika regler ska gälla för:

1. Mål i vilket åklagaren yrkar att påföljden ska bestämmas till böter. Åklagaren ska i dessa mål som huvudregel utfärda strafföreläggande, oavsett den misstänktes inställning till brottsanklagelsen. Beredningen av målen förenklas, bl.a. ska åtal väckas genom att ett inte godkänt strafföreläggande ges in till rätten (se vidare nedan under *Bötesmål*).
2. Mål i vilket åklagaren yrkar en påföljd som motsvarar högst sex månaders fängelse. Om åklagaren yrkar en annan påföljd än fängelse föreslås vissa ytterligare avgränsningar. Målen ska kunna avgöras i ett särskilt förfarande utan huvudförhandling om den tilltalade erkänner de gärningar som åtalet rör, godtar samtliga yrkanden som framställs i samband med åtalet och samtycker till att målet avgörs på det sättet. Rätten ska pröva att förutsättningarna för förfarandet är uppfyllda och att huvudförhandling inte behövs av särskilda skäl (se vidare nedan under *Ett särskilt förfarande i erkända mål*).
3. Mål i vilket åklagaren yrkar fängelse i mer än sex månader, vissa andra påföljder samt mål där den tilltalade är under 18 år. Dessa mål ska alltid avgöras efter huvudförhandling. Även övriga mål ska, om det begärs, avgöras efter huvudförhandling. Vi föreslår åtgärder som syftar till en mer ändamålsenlig handläggning och bättre förberedelse av målen som avgörs efter huvudförhandling (se nedan under *Huvudförhandlingsmål*).

En effektivare inledning av processen

Nya bestämmelser om hur allmänt åtal väcks

I alla mål där åklagaren inte utfärdat strafföreläggande ska åtal väckas genom att åtalet ges in till rätten. Åklagaren ska samtidigt skicka eller lämna åtalet till den tilltalade och förelägga honom eller henne att svara på åtalet och de yrkanden som framställs i anledning av detta. Den tilltalade ska uppmanas att svara till rätten senast inom viss tid. Det innebär att ett brottmål där åklagaren väcker åtal inte längre ska inledas genom att rätten utfärdar stämning.¹¹

Beroende på hur målet kan komma att avgöras ska den tilltalade få ytterligare information. Om åklagaren anser att målet kan avgöras i det särskilda förfarandet ska den tilltalade uppmanas att ange om han eller hon samtycker till det.

¹¹ Den ovanliga måltypen tryckfrihets- och yttrandefrihetsbrott undantas dock från detta enligt särskilda regler som införs i lagen som reglerar förfarandet i sådana mål.

Det är viktigt att det skriftliga material som skickas till den tilltalade utformas så att det är lätt att förstå och att den tilltalade enkelt kan lämna de uppgifter som efterfrågas.

Syftet med att förelägga den tilltalade att svara på åtalet och de yrkanden som framställs är att tidigt klargöra hans eller hennes ståndpunkter i de frågor som är aktuella och att undersöka om det finns möjligheter att hantera målet på ett förenklat sätt. Den tilltalade, som har rätt att vara passiv, drabbas inte av några sanktioner om han eller hon inte svarar.

Personutredning

När det behövs ett yttrande enligt 1 § lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål m.m. för att åklagaren ska få ett underlag för sitt påföljdsyrkande ska åklagaren inhämta det från Kriminalvården innan åtalet väcks.

Personutredningarna ska i högre grad anpassas till vad som behövs i det enskilda fallet. Kriminalvården ska inom kortare tid än vad som gäller i dag lämna ett yttrande till åklagaren efter en mindre omfattande utredning. Om Kriminalvården bedömer att det krävs en mer ingående utredning ska det anges i yttrandet. I sådana fall kan rätten besluta att komplettera utredningen efter att åtalet väckts.

Delgivning

Åtalet och övriga handlingar ska i så stor utsträckning som möjligt kunna delges den tilltalade med förenklad delgivning. Rättsväsendets myndigheter har ett gemensamt ansvar för att se till att så kan ske. I det ligger att den som är misstänkt för brott fortlöpande bör hållas informerad och påmind om ärendet när han eller hon är i kontakt med polis, åklagare eller Kriminalvård.

Delgivningssättet ska kunna användas av åklagare eller domstol om den tilltalade vid ett personligt sammanträffande har informerats om att förenklad delgivning kan komma att användas av åklagaren eller tingsrätten och det inte heller är olämpligt med hänsyn till omständigheterna i ärendet. Det ska inte sättas upp någon tidsfrist i lag som anger hur lång tid som förflutit sedan den tilltalade informerats om att förenklad delgivning kan komma att användas.

Ett särskilt förfarande i erkända mål

Mål om allmänt åtal för brott avseende gärning som den tilltalade erkänt hos rätten ska under vissa förutsättningar kunna avgöras i en förenklad ordning utan huvudförhandling. Om målet inte kan avgöras på det sättet ska rätten kalla till huvudförhandling.

Det särskilda förfarandet ska bara kunna tillämpas om den tilltalade fyllt 18 år och åklagaren eller den tilltalade inte har begärt huvudförhandling. I övrigt bestäms tillämpningsområdet av åklagarens påföljdsyrkande.

Målet ska *inte* kunna avgöras i det särskilda förfarandet om åklagaren yrkat att påföljden ska bestämmas till:

- fängelse i mer än sex månader,
- villkorlig dom eller skyddstillsyn om det i domslutet ska anges ett s.k. alternativstraff som överstiger sex månaders fängelse,
- skyddstillsyn i förening med fängelse,
- sluten ungdomsvård, eller
- rättspsykiatrisk vård.

Det ställs också upp begränsningar för i vilken utsträckning villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff kan förverkas. Innebörden av dessa är att den samlade strafftidens längd inte får överstiga fängelse i sex månader för att målet ska kunna avgöras i det särskilda förfarandet.

Om åklagaren anser att målet kan avgöras i det särskilda förfarandet ska det anges i åtalet. Den tilltalade ska få information om sin möjlighet till rådgivning av advokat och uppmanas av åklagaren att svara på åtalet till rätten samt ange om han eller hon samtycker till att målet avgörs genom det särskilda förfarandet utan huvudförhandling.

Om den tilltalade kommer in med ett svar till domstolen kan domstolen avgöra målet i det särskilda förfarandet om den tilltalade:

- fått information om sin rätt till rådgivning av advokat,
- erkänner gärningen eller gärningarna hos rätten,
- godtar den påföljd åklagaren yrkat och de övriga yrkanden som framställs i samband med åtalet, t.ex. enskilda anspråk, och
- samtycker till att målet avgörs på det sättet.

Rätten ska pröva att förutsättningarna för förfarandet är uppfyllda och att det inte finns särskilda skäl som medför att huvudförhandling behöver hållas. Exempel på sådana situationer kan vara att den tilltalades erkännande inte är entydigt eller att rätten bedömer att det krävs ytterligare utredning om den tilltalades personliga situation eller hälsotillstånd. Andra exempel är att rätten anser att påföljdsyrkandet med hänsyn till praxis är uppenbart för strängt eller att brottsrubriceringen är felaktig.

Målet avgörs i det särskilda förfarandet av en lagfaren domare och domen kan meddelas i förenklad form. Domen kan överklagas enligt vanliga regler.

I anledning av att det införs ett särskilt förfarande i erkända mål upphävs bestämmelsen som gör det möjligt för åklagaren att utfärda straffreläggande avseende villkorlig dom.

Bötesmål

Åklagare ska utfärda strafföreläggande avseende bötesstraff oberoende av den misstänktes inställning. Om strafföreläggandet inte godkänns ska åtal som huvudregel väckas genom att strafföreläggandet ges in till domstolen. Strafförelägganden ska därför innehålla sådana uppgifter som behöver finnas i åtalet.

I samband med att ett strafföreläggande utfärdas för godkännande inom viss tid ska den misstänkte ges tillfälle att, för det fall föreläggandet inte godkänns, skriftligen svara på åtalet, ange vilken bevisning som åberopas, slutföra talan och yttra sig över frågan om målet kan avgöras av rätten utan huvudförhandling. Den misstänktes svar skickas till åklagaren. Åklagaren ska ge in ett eventuellt svar till rätten samtidigt som åtalet väcks.

Mål om bötesbrott som har erkänts hos rätten kan handläggas enligt det särskilda förfarandet i erkända mål. Övriga mål ska, på samma sätt som i dag, kunna avgöras med eller utan huvudförhandling i tingsrätten.

Det införs, i förtydligande syfte, en bestämmelse som klargör vad som är processmaterial när ett brottmål avgörs utan huvudförhandling. Av denna framgår att protokoll eller anteckningar från förundersökningen endast får läggas till grund för avgörandet till den del uppgifterna har åberopats av någon av parterna.

Huvudförhandlingsmål

Gemensam handläggning av åtal och deldom m.m.

Rätten får ett tydligare ansvar för att bedöma om flera åtal eller åtalspunkter ska handläggas i samma rättegång och avgöras vid samma tillfälle. Det är viktigt för att minska antalet och omfattningen av de stora målen och för att undvika att avgörandet av ett åtal fördröjs i onödan för att ett annat inte kan avgöras vid samma tillfälle.

Bestämmelserna utformas så att rätten ska utgå från vad som är till fördel för handläggningen och lämpligt. Vid den bedömningen ska rätten särskilt beakta om en gemensam handläggning riskerar att göra rättegången mer omfattande än vad som är nödvändigt.

Om det uppstår behov av det under målets handläggning bör åtal som handläggs gemensamt kunna särskiljas för att hanteras separat. Det bör kunna ske antingen genom att åtalen hanteras i olika mål eller genom att deldom meddelas. Vilken lösning som väljs är enbart en praktisk fråga. Den nuvarande bestämmelsen om när deldom kan meddelas vid flera åtal mot en tilltalad ändras därför. I sådana fall ska deldom meddelas om det är till fördel handläggningen eller om det annars finns särskilda skäl för det.

Det införs en möjlighet för tingsrätten att, med parternas samtycke, hänskjuta en prejudikatfråga i ett brottmål till Högsta domstolen.

Förberedelsen

I alla mål förbättras förutsättningarna för att parternas ståndpunkter kan klarläggas tidigt genom att de yrkanden som framställs ska anges när

åtalet väcks och att den tilltalade ska föreläggas att svara på dessa. Att åklagaren ska ta in yttrande från Kriminalvården när det behövs ökar förutsättningarna för att tillräckligt underlag om den tilltalades personliga förhållanden finns tillgängligt när målet ska avgöras. För det flesta mål bör dessa åtgärder vara tillräckliga. Men i omfattande eller komplicerade mål kan det behövas ytterligare förberedelse under ledning av rätten. Vi lämnar flera förslag som syftar till att förbättra förberedelsen av sådana mål:

- Rättens ansvar att verka för att brottmål förbereds så att de kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt och att bedriva materiell processledning under förberedelsen regleras uttryckligt i lag.
- Det införs en regel om att förberedande sammanträde ska hållas i mål som är eller förväntas bli omfattande.
- Det införs en möjlighet för domstolen att hålla förberedande sammanträde i tiden mellan att slutdelgivning av förundersökningen har ägt rum och att åtalet väcks.
- Det införs bestämmelser som klargör att förberedelse, vid behov, även kan ske genom skriftväxling eller på annat sätt.
- Tidsfristen för när huvudförhandling senast ska påbörjas i ett mål där den tilltalade är häktad eller under 18 år förlängs i de fall det finns behov av att hålla ett förberedande sammanträde. Det införs även en uttrycklig bestämmelse om att huvudförhandlingen, med den tilltalades samtycke, kan påbörjas senare om utredningen om hans eller hennes personliga förhållanden inte är färdigställd.

En förenklad hantering av erkända åtal

När ett mål avgörs efter huvudförhandling ska enskilda åtalspunkter, med parternas samtycke, kunna hanteras på ett förenklat sätt, om den tilltalade erkänner gärningen sedan åklagaren framställt sitt yrkande. Parterna ska inte behöva utveckla talan och lägga fram bevisning i aktuell del om det med hänsyn till vad gärningen rör och övriga omständigheter är uppenbart obehövligt. En utgångspunkt bör vara att det rör sig om en gärning som hade kunnat avgöras i det särskilda förfarandet om åtalet enbart hade rört denna gärning.

Avgörande av mål i den tilltalades utevaro

Möjligheterna utökas att avgöra ett mål när den tilltalade inte kommit till huvudförhandlingen trots att han eller hon är delgiven kallelse till den. Bestämmelserna görs också tydligare. Enligt den nuvarande bestämmelsen krävs alltid, oberoende av vilken påföljd som är aktuell, att saken kan utredas tillfredsställande. Det ändras till att målet ska avgöras om särskilda skäl inte talar mot det.

Den övre gränsen för hur långt fängelsestraff som kan dömas ut vid utevarohandläggning höjs från tre till sex månader. När det gäller andra påföljder än fängelse inför vi i stort sett motsvarande begränsningar som vid det särskilda förfarandet.

Målet kan inte avgöras i den tilltalades utevaro om det är aktuellt att bestämma påföljden till:

- fängelse mer än sex månader,
- villkorlig dom eller skyddstillsyn om det i domslutet ska anges ett s.k. alternativstraff som överstiger sex månaders fängelse,
- skyddstillsyn i förening med fängelse, eller
- sluten ungdomsvård.

Om det är fråga om att förverka villkorligt medgiven frihet kan målet inte avgöras i den tilltalades utevaro om det är aktuellt att förverka mer än sex månader eller om tiden som ska förverkas och det nya fängelsestraff som ska dömas ut tillsammans överstiger sex månader. Även i utevarosituationer blir det vad åklagaren yrkat för påföljd som blir avgörande för bedömningen.

Inställda förhandlingar

Inställda förhandlingar leder till negativa konsekvenser både för enskilda och för rättsväsendet. Våra förslag om ändrade delgivningsregler och utökade möjligheter att avgöra mål i den tilltalades utevaro bör leda till att färre huvudförhandlingar behöver ställas in. Detsamma gäller vårt förslag till ändrade deldomsregler och tydligare bestämmelser om när flera åtal ska handläggas gemensamt. Utöver detta föreslår vi tydligare bestämmelser om sanktioner och tvångsmedel som rätten ska använda för att se till att huvudförhandlingar blir av.

Förutsatt att laga förfall inte föreligger ska rätten döma ut det förelagda vitet och, om det inte finns särskilda skäl mot det, besluta om hämtning av den person som uteblivit om målet inte kan avgöras utan att han eller hon är närvarande. Om det är den tilltalade som uteblivit och det är sannolikt att han eller hon inte kan hämtas ska rätten i stället besluta att den tilltalade ska häktas, om det finns förutsättningar för det. I annat fall ska rätten besluta att kalla den person som uteblivit på nytt vid vite.

Det är viktigt att det vid domstolarna bedrivs ett aktivt löpande arbete för att se till att förhandlingar inte behöver ställas in. Det handlar bl.a. om att använda sig av modern teknik för påminnelser, att uppmärksamma frågor om vilka åtgärder som kan vidtas för att undvika att ställa in en huvudförhandling och att arbeta med bemötande och säkerhetsfrågor.

Det införs en möjlighet att, med parternas samtycke, hålla huvudförhandling gemensamt med en häktningsförhandling om åtal väcks senast vid sammanträdet. Den misstänkte ska i sådana fall kallas till huvudförhandlingen i samband med begäran om inställelse. Vi behandlar detta förslag i avsnitt 9.5.3.

Hovrättsprocessen

Hovrättens huvudsakliga uppgift är att granska och överpröva tingsrättens avgörande och rätta till felaktigheter i det. Parterna disponerar över vad som ska prövas i hovrätten genom att överklaga och i sina överklaganden peka på vad som ifrågasätts i tingsrättens avgörande. Hovrättens överprövning bör ordnas så att överklagade mål prövas i den omfattning och i de former som krävs i det enskilda fallet. Vi lämnar flera förslag som, utifrån dessa utgångspunkter, syftar till att göra hovrättsprocessen mer ändamålsenlig.

- Ett överklagande ska, förutom vad som gäller i dag, även innehålla uppgift om vilka delar av tingsrättens avgörande som inte sätts i fråga samt uppgifter om klagandens syn på målets handläggning. Hovrätterna bör under beredningen av målen se till att parternas ståndpunkter klarläggs.
- Systemet med prövningstillstånd utvidgas till att omfatta alla brottmål. På det sättet kan de klara och entydiga målen sällas bort, dvs. där man vid en inledande tillståndsprövning kan se att det inte finns några tveksamheter om att tingsrättens avgörande är riktigt. Övriga mål ska avgöras efter en fullständig prövning.
- Den s.k. tilltrosregeln mjukas upp ytterligare så att hovrätten i fler fall kan grunda sin bevisvärdering på den bevisning som tagits upp i tingsrätten.
- Möjligheten för åklagaren att justera åtalet i hovrätten och Högsta domstolen begränsas. Detsamma gäller för en målsägande som för talan i ansvarsdelen i högre rätt.
- Möjligheten för hovrätten att avgöra ett mål utan huvudförhandling utökas. De grundläggande förutsättningarna för vilka mål som kan avgöras på handlingarna i hovrätten överensstämmer med när ett mål, enligt vårt förslag, kan avgöras i utevaro i tingsrätten.
- Det införs en uttrycklig regel om att hovrätten alltid ska pröva om det är lämpligt att muntlig bevisning som tagits upp i tingsrätten läggs fram genom hänvisning till ljud- och bildupptagningen av förhöret i tingsrätten.

- Ett ytterligare undantag görs från förbudet mot reformatio in pejus. Undantaget innebär att hovrätten får döma till en svårare eller mer ingripande påföljd än den som tingsrätten dömt till om det finns skäl att undanröja en villkorlig dom eller skyddstillsyn på grund av den dömdes misskötsamhet.

Rättens sammansättning

Vid våra överväganden om hur rätten bör vara sammansatt har vi utgått från vad som leder till den mest ändamålsenliga prövningen. Det beror på hur allvarligt brott målet rör, målets omfattning och beskaffenhet samt i vilken instans målet prövas. Mot den bakgrunden lämnar vi följande förslag.

- Tingsrätten ska, liksom i dag, alltid kunna avgöra ett mål med minst en lagfaren domare och tre nämndemän.
- Tingsrätten ska kunna avgöra fler mål vid huvudförhandling av en lagfaren domare. Gränsen för vilka mål som ska kunna avgöras med en domare överensstämmer med när målet, enligt vårt förslag, kan avgöras i den tilltalades utevaro. Det innebär bl.a. att det kan ske om det vid en fällande dom inte är aktuellt att döma den tilltalade till mer än sex månaders fängelse. Vi föreslår också att vissa särskilda typer av mål eller ärenden, som t.ex. ärenden om kontaktförbud, ska kunna avgöras av en lagfaren domare.
- Om det finns skäl för det med hänsyn till målets omfattning eller beskaffenhet, t.ex. för att målet innehåller svåra juridiska frågor eller är mycket omfattande, ska tingsrätten kunna avgöra målet med tre lagfarna domare. I sådana fall ska nämndemän inte delta.
- I hovrätten ska brottmålen avgöras av tre lagfarna domare. Nämndemannasystemet ska alltså inte tillämpas vid brottmåls-handläggningen i hovrätten. Om tingsrätten avgjort målet med tre lagfarna domare ska fyra domare delta när hovrätten avgör det.

Stödet till målsäganden och en mer ändamålsenlig handläggning av enskilda anspråk

Enskilda anspråk – ett bättre stöd och en mer ändamålsenlig handläggning

För den som utsatts för brott är en av de mest centrala frågorna att kunna få sitt skadeståndskrav eller annat enskilt anspråk prövat på ett enkelt sätt i brottmålsrättegången. Det finns brister i det stöd målsäganden får i frågor som rör enskilda anspråk i dag och sättet som anspråken hanteras i dagens process. Alla målsägande får inte det stöd som polis och åklagare ska lämna enligt gällande bestämmelser. Talan väcks inte sällan i ett sent

skede och är inte alla gånger tillräckligt förberedd. Det försvårar en ändamålsenlig handläggning. Mot denna bakgrund lämnar vi följande förslag.

- Vi tydliggör polismyndigheternas ansvar att biträda åklagaren med att förbereda enskilda anspråk.
- För att uppnå en enhetlig hantering ska Rikspolisstyrelsen meddela föreskrifter om hur enskilda anspråk ska dokumenteras under förundersökningen.
- Regeringen bör lämna uppdrag till Rikspolisstyrelsen att vidta åtgärder för att förbättra Polisens handläggning av enskilda anspråk och följa upp hur Åklagarmyndigheten arbetar med dessa frågor.
- I förtydligande syfte införs en uttrycklig bestämmelse om att en åklagare som trots målsägandens begäran inte åtar sig att föra dennes talan ska underrätta målsäganden om det i ett motiverat beslut.
- Ansvarsfördelningen mellan åklagaren och ett förordnat målsägandebiträde förtydligas så att det av lag framgår att biträdet alltid ska föra målsägandens talan om enskilt anspråk om ett sådant framställts av målsäganden.
- En talan om enskilt anspråk som inte förs av åklagaren ska kunna väckas samtidigt med åtalet. Talan väcks i så fall genom att åklagaren tillsammans med åtalet lämnar uppgift om ett anspråk som målsäganden anmält under förundersökningen eller till åklagaren. I anledning av detta införs även bestämmelser om hur nödvändiga uppgifter om anspråket ska anmälas i tid.
- För att öka förutsättningarna för en ändamålsenlig handläggning inför vi en särskild bestämmelse som rör enskilda anspråk som väcks efter åtalet. En sådan talan ska bara handläggas gemensamt med åtalet om det står klart att det kan ske utan olägenheter eller det annars finns särskilda skäl för det. Om så inte är fallet ska anspråket avskiljas och handläggas som ett tvistemål.

En särskild typ av enskilda anspråk där det framkommit att det kan uppstå praktiska problem vid handläggningen är skadeståndskrav som riktar sig mot vårdnadshavare till en ung tilltalad. När det gäller sådana skadeståndskrav lämnar vi följande förslag.

- Talan mot vårdnadshavaren ska kunna väckas på samma sätt som en talan mot den tilltalade. De bestämmelser som vi föreslår ska gälla för delgivning av åtalet och föreläggande att svara på det ska även gälla för vårdnadshavaren. Det innebär bl.a. att vårdnadshavaren kan delges genom förenklad delgivning om han eller hon dessförinnan fått information om delgivningssättet.

- Det införs en bestämmelse som klargör att även en annan svarande än den tilltalade (t.ex. en vårdnadshavare när talan förs mot denne) ska kallas till huvudförhandlingen i ett brottmål och erinras om att en talan om enskilt anspråk kan komma att avgöras i hans eller hennes utetvare.

Stödperson och målsägandebitråde

Det är viktigt att de målsägande som är i behov av det ska kunna få ett sådant stöd som stödpersoner och målsägandebiträden kan ge.

Vi föreslår att en stödperson som följer med en målsägande till en rättegång i vissa fall ska kunna få ersättning av allmänna medel för de kostnader som uppstår till följd av detta.

Vi lämnar också förslag som syftar till att säkerställa att de personer som är målsägande får information om möjligheten att ha med sig en stödperson och att det bland personal inom rättsväsendet finns tillräcklig kunskap om vilken funktion en stödperson enligt rättegångsbalken kan fylla.

Det är angeläget att rättsväsendets resurser koncentreras till sådana fall och situationer då målsäganden har ett reellt behov av ett målsägandebitråde. Det är inte minst viktigt för att alla målsägande som är i behov av ett målsägandebitråde ska kunna få det. EMR-reformen har generellt påverkat målsägandens behov av stöd vid rättegången i hovrätten.

Vi föreslår att ett målsägandebitrådes förordnade ska upphöra efter tiden för att överklaga tingsrättens dom har löpt ut. Om målsäganden begär det eller om det annars finns anledning till det ska det ske en förnyad prövning av om målsägandebitråde ska förordnas i högre rätt.

Genomförandet

Flera av våra förslag påverkar arbetsformerna inom rättsväsendet och ställer krav på att organisationerna anpassas till nya eller förändrade arbetsuppgifter. Det är därför viktigt att genomförandet av den reform som vi föreslår förbereds väl. Det krävs ledning och styrning av genomförandearbetet och engagemang hos cheferna vid rättsväsendets myndigheter och domstolarna.

Vi föreslår att regeringen tillsätter en genomförandeutredning där en utredare får i uppdrag att utarbeta en plan för hur den föreslagna reformen bäst kan genomföras. I uppdraget bör även ingå att samordna och styra myndigheternas genomförandearbete. Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Kriminalvården och Domstolsverket bör få i uppdrag att medverka i det förberedande arbetet. I det bör ingå att ta ställning till vilka olika förberedande steg, i form av teknisk anpassning av verksamhetsstöd, överväganden om resurs- och personalfördelning, utbildnings- och informationsinsatser samt framtagande av rutindokument, som krävs och när de senast ska genomföras.

Under genomförandearbetet bör även de praktiska frågorna om hur det bäst kan säkerställas att den som åtalas enkelt kan komma i kontakt med en advokat för rådgivning uppmärksammas. Advokatsamfundet bör involveras i det arbetet, liksom Domstolsverket.

Lagändringarna ska träda i kraft den dag regeringen bestämmer. I fråga om krav på prövningstillstånd vid överklagande av domar och beslut som har meddelats före ikraftträdandet ska äldre bestämmelser gälla.

Konsekvenser

Den främsta konsekvensen av våra förslag är att kvaliteten i processen förbättras. Ett genomförande av de förslag vi lämnar kommer sammantaget inte att innebära några kostnadsökningar för det allmänna. De ekonomiska konsekvenserna är emellertid svårbedömda och bygger på uppskattningar.

Våra förslag kommer att leda till kostnadsminskningar för Sveriges Domstolar och till kostnadsökningar för åklagarväsendet. Omfördelning av resurser från Sveriges Domstolar till åklagarväsendet kommer att behöva ske till följd av att arbetsuppgifter överflyttas från domstolarna till åklagarna.

Inom rättshjälpsanslaget kommer minskade kostnader för målsägandebiträde i hovrätt att uppstå, samtidigt som det tillkommer kostnader för att finansiera ersättning för rådgivning till tilltalade av advokat. Färre huvudförhandlingar kommer också att bidra till minskade kostnader för rättsliga biträden.

Kostnaderna för inställda förhandlingar kommer att minska.

Det kommer att uppstå utbildnings- och omställningskostnader för myndigheterna som ska tillämpa de nya reglerna. För Sveriges Domstolar, åklagarväsendet och Kriminalvården kan det också antas uppstå kostnader för att anpassa organisationen efter våra förslag.

Betänkandets lagförslag

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken

dels att 49 kap. 13 § och 54 kap. 12 § ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 b §, 2 kap. 4 §, 5 kap. 3 §, 12 kap. 14 §, 19 kap. 7 och 11 a §§, 20 kap. 8 §, 22 kap. 2 och 5 §§, 23 kap. 21 §, 28 kap. 2 §, 30 kap. 2 och 4 §§, 31 kap. 1 §, 33 kap. 6 §, 35 kap. 6 §, 36 kap. 17 och 20 §§, 40 kap. 10 §, 45 kap. 1–4, 5, 7–10 a, 11, 13–13 a, 14, 15 och 16 §§, 46 kap. 6, 8, 14–15 och 15 a §§, 47 kap. 2 och 7 §§, 48 kap. 2, 4–8, 10, 12 och 19 §§, 49 kap. 14 a §, 51 kap. 4, 7 a, 8–9, 12–13, 19, 23 och 25 §§, 53 kap. 2 §, 54 kap. 9 §, 55 kap. 15 § och 56 kap. 13 § ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas 24 nya paragrafer, 20 kap. 8 a §, 21 kap. 3 c och 10 a §§, 22 kap. 2 a §, 23 kap. 18 a §, 24 kap. 13 a §, 30 kap. 3 a–b §§, 45 kap. 1 a, 4 a, 10 b–c, 13 b–d och 14 a §§, 46 kap. 15 b §, 47 kap. 7 a och 20 a §§, 49 kap. 14 b §, 51 kap. 13 a, 13 b, 25 a och 25 b §§ av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

30 kap.

4 §

Handläggas i en rättegång flera åtal, *må* dom *givas* beträffande något av dem, *ehuru* handläggningen angående de övriga *icke* avslutats. *Avse* åtalen samme tilltalade, *må sådan dom dock ej givas med mindre synnerliga skäl äro därtill.*

Handläggs i en rättegång flera åtal, *får* dom *ges* beträffande något av dem, *trots att* handläggningen angående de övriga *inte* avslutats (*deldom*). *Avser* åtalen samme tilltalade *får dock deldom bara meddelas i fall som anges i andra stycket.*

Om flera åtal mot en tilltalad handläggs i en rättegång ska deldom meddelas om det är till fördel för handläggningen av målet eller det annars finns särskilda skäl för det.

33 kap.

6 §

Bestämmelserna i 3, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av *stämning* i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges *stämning* och

Bestämmelserna i 3, 34–38 och 47–51 §§ delgivningslagen (2010:1932) gäller inte delgivning av *allmänt åtal* eller *stämning* i brottmål.

Bestämmelserna i 24 § delgivningslagen hindrar inte att den tilltalade delges *åtalet* och *övriga*

andra handlingar i ett brottmål genom förenklad delgivning om han eller hon av polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas i tingsrätten och det vid den tidpunkt då handlingarna skickas till den tilltalade inte har förflutit längre tid än sex veckor sedan informationen lämnades.

yrkanden i samband med det genom förenklad delgivning om han eller hon av polisman, åklagare, tulltjänsteman eller tjänsteman vid Kustbevakningen vid ett personligt sammanträffande har delgetts information om att sådan delgivning kan komma att användas av åklagaren eller i tingsrätten.

Vad som sägs i andra stycket ska också gälla delgivning av andra handlingar i ett brottmål.

36 kap.

20 §

Uteblir ett vittne som kallats enligt 7 §, *skall rätten förelägga nytt vite, om målet utsätts till senare dag, eller förordna att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till den senare dagen.*

Uteblir ett vittne som kallats enligt 7 §, *ska rätten, i stället för att förelägga nytt vite om målet utsätts till senare dag, förordna att han eller hon ska hämtas till rätten antingen omedelbart eller till den senare dagen, om det inte finns särskilda skäl mot det.*

45 kap.

3 §

Hava åtal väckts mot någon för flera brott eller åtal mot flera för att hava tagit del i samma brott, skola åtalen handläggas i en rättegång, om ej rätten finner särskild handläggning vara lämpligare. Åtal, som väckts mot flera för skilda brott, må handläggas i en rättegång, om det är till gagn för utredningen.

Ej må åtal förenas, med mindre åtalen väckts vid samma domstol och denna är behörig samt för åtalen samma rättegångsform är tillämplig.

När skäl äro därtill, må åtal, som förenats, åter särskiljas.

Har flera åtal väckts mot någon ska åtalen handläggas i en rättegång. Åtalen ska dock handläggas särskilt om det är till fördel för handläggningen eller annars är lämpligt.

Har åtal väckts mot flera för brott som har samband med varandra får åtalen handläggas i en rättegång om det är till fördel för handläggningen och även i övrigt är lämpligt.

Vid bedömningen av om åtal ska handläggas gemensamt eller särskilt enligt första och andra stycket ska rätten särskilt beakta om en gemensam handläggning

riskerar att göra rättegången mer omfattande än vad som är nödvändigt. Åtal som handläggs gemensamt ska särskiljas när det finns anledning till det.

Ett åtal som rätten inte är behörig att handlägga får inte förenas med annat åtal. Åtal får inte heller förenas om det för åtalen gäller olika rättegångsformer.

10 §

I stämningen skall rätten även förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen uppge vilken bevisning han åberopar och vad han vill styrka med varje bevis. Detta gäller dock inte, om det på grund av den tilltalades erkännande eller andra omständigheter kan antas att uppgift om bevisning inte behövs.

I samband med att åtalet väcks ska åklagaren upplysa den tilltalade om rätten till rådgivning av advokat enligt 21 kap. 3 c § och förelägga den tilltalade att muntligen eller skriftligen till rätten inom viss tid

1. uppge sin inställning till åtalet och de yrkanden som framställs i detta,

2. uppge sin inställning till enskilda anspråk som framställts om det inte är uppenbart att det inte behövs,

3. uppge de huvudsakliga skälen för sin inställning om det behövs,

4. uppge om han eller hon åberopar bevisning och i så fall vilken bevisningen är och vad han eller hon vill styrka med varje bevis, och

5. yttra sig över frågan om målet kan avgöras utan huvudförhandling i de fall då det kan vara aktuellt att avgöra målet utan en sådan.

De skriftliga bevis som åberopas bör ges in samtidigt med att bevisuppgift lämnas.

Om det behövs för att huvudförhandlingen skall kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt, får rätten också förelägga den tilltalade att skriftligen redovisa sin inställning till åtalet och grunden för den.

Kan målet enligt åklagaren avgöras enligt 10 b § ska den tilltalade föreläggas att ange om han eller hon samtycker till det. Kan

målet avgöras enligt 10 a § första stycket 3 ska åklagaren bereda den tilltalade tillfälle att slutföra talan och lämna sådan information som anges i 10 a § andra stycket.

13 §

Rätten ska, allt efter målets beskaffenhet, verka för att målet förbereds så att det kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt. Rätten ska genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter eller ofullständigheter i parternas yrkanden, inställningar eller bevisuppgifter.

13 §

Om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, *skall* rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs. *I fråga om kallelse av parter skall 15 § tillämpas.*

Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar beredningen av målet. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite *skall* föreläggas eller att han eller hon *skall* hämtas till rätten.

I 24–27 kap. finns bestämmelser om sammanträde för prövning av tvångsmedel.

13 a §

Om det behövs för målets förberedelse eller av något annat skäl, *ska* rätten hålla sammanträde med parter och andra som berörs. *Om målet är eller kan förväntas bli omfattande ska sådant sammanträde hållas om det inte är obehövligt eller det annars finns särskilda skäl som talar mot det.*

I fråga om kallelse av parter ska 15 § tillämpas. Uteblir någon som kallats till sammanträdet, får detta ändå hållas, om det främjar beredningen av målet. Om den som uteblivit förelagts vite, får rätten besluta att nytt vite *ska* föreläggas eller att han eller hon *ska* hämtas till rätten.

Om sammanträde för prövning av

13 b §

Om det med hänsyn till ett kommande måls förväntade omfattning eller något annat skäl finns ett särskilt behov av att rättegången förbereds innan åtalet väcks får förberedelsesammanträde enligt 13 a § hållas efter att den misstänkte och dennes försvarare underrättats om sin rätt

att ange ytterligare utredning enligt 23 kap. 18 § rättegångsbalken.

I fråga om kallelse av åklagaren, den misstänkte och dennes försvarare tillämpas 15 §. Om det är till fördel för handläggningen får även andra som berörs av den kommande rättegången kallas. I övrigt gäller 13 a § andra stycket när sammanträden hålls innan åtalet har väckts.

13 c §

Om det behövs förberedande åtgärder för att huvudförhandlingen ska kunna genomföras på ett ändamålsenligt sätt ska rätten förbereda målet genom skriftväxling om det med hänsyn till målets beskaffenhet är lämpligare än att sammanträde hålls. Förberedande åtgärder får även ske genom annan handläggning. Om det är lämpligt får olika former av förberedelse förenas.

14 §

Rätten ska bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. För behandling av en rättegångsfråga eller en del av saken, som får avgöras särskilt, får huvudförhandling sättas ut, trots att målet i övrigt inte är berett till huvudförhandling.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag, då åtalet väcktes, om *inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet*. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade anhållen eller häktad, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom två veckor från den dag, då åtalet väcktes, om *annat inte följer av 14 a §*. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Är den tilltalade ålagd reseförbud, ska huvudförhandling påbörjas snarast och senast inom en månad från den dag då åtalet väcktes, om inte längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Har reseförbudet meddelats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för delgivning av beslutet.

14 a §

Om den tilltalade är anhållen eller häktad och det finns behov av sammanträde enligt 13 a § ska sådant sammanträde hållas senast inom två veckor från den dag då åtalet väcktes. När sammanträde hållits ska huvudförhandlingen i stället för vad som anges i 14 § andra stycket påbörjas senast inom fyra veckor från den dag då åtalet väcktes. Har den tilltalade häktats efter åtalet, ska tiden räknas från dagen för hans eller hennes häktande.

Om den tilltalade är anhållen eller häktad får huvudförhandling påbörjas senare än vad som anges i första stycket eller 14 § andra stycket, om längre uppskov är nödvändigt på grund av åtgärd som avses i 11 eller 12 §, målets omfattning eller annan omständighet. Om uppskov behövs för att utredningen av den tilltalades personliga förhållanden ska kunna färdigställas ska huvudförhandlingen påbörjas senare om den tilltalade inte har något att invända mot det och det inte heller av något annat skäl är olämpligt.

15 §

Till huvudförhandlingen skall åklagaren kallas. *Biträder målsäganden åtalet eller för han eller hon annars talan jämte åklagaren eller skall han eller hon höras i anledning av åklagarens talan, skall även målsäganden kallas. Skall målsäganden infinna sig personligen, skall rätten förelägga honom eller henne vite.*

Den tilltalade skall kallas till huvudförhandlingen *i stämningen eller genom särskild kallelse. Skall han eller hon infinna sig personligen eller krävs det att han eller hon på annat sätt är närvarande, skall rätten förelägga honom eller henne vite. Om det*

Till huvudförhandlingen *ska* åklagaren kallas. *För målsäganden talan jämte åklagaren eller ska han eller hon höras i anledning av åklagarens talan, ska även målsäganden kallas. Ska målsäganden infinna sig personligen, ska rätten förelägga honom eller henne vite.*

Den tilltalade *ska* kallas till huvudförhandlingen genom särskild kallelse. *Ska* han eller hon infinna sig personligen eller krävs det att han eller hon på annat sätt är närvarande, ska rätten förelägga honom eller henne vite. Om det finns anledning att anta att den

finns anledning att anta att den tilltalade inte skulle följa ett sådant föreläggande, får rätten besluta att han eller hon *skall* hämtas till huvudförhandlingen. Kan målet enligt 46 kap. 15 a § komma att avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, *skall* han eller hon i kallelsen erinras om detta. Rätten beslutar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

tilltalade inte skulle följa ett sådant föreläggande, får rätten besluta att han eller hon *ska* hämtas till huvudförhandlingen. Kan målet enligt 46 kap. 15 a § komma att avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, *ska* han eller hon i kallelsen erinras om detta. *Den tilltalade ska även erinras om att rätten, om han eller hon uteblir och målet inte går att avgöra, kan besluta att häkta honom eller henne om det finns förutsättningar för det.* Rätten beslutar om inställandet av den som är anhållen eller häktad.

Annan svarande än den tilltalade ska kallas till huvudförhandlingen och, om det finns skäl för det, erinras om att talan mot denne kan komma att avgöras trots att han eller hon endast inställer sig genom ombud eller uteblir vid huvudförhandlingen. Rätten får också förelägga vite enligt 9 kap. 7 §.

Bestämmelser om kallande av vittne och sakkunnig finns i 36 och 40 kap.

46 kap.

14 §

Underlåter målsägande, som *skall* höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen vid rättegångstillfälle för huvudförhandling, *äge* rätten *i stället för att förelägga nytt vite förordna, att han skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.*

Underlåter målsägande, som *ska* höras i anledning av åklagarens talan, att infinna sig personligen vid rättegångstillfälle för huvudförhandling, *ska* rätten, *ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut samt fatta beslut om målets fortsatta handläggning enligt andra stycket.*

Om det inte finns särskilda skäl mot det ska rätten, i stället för att förelägga nytt vite, förordna att målsäganden ska hämtas till rätten antingen omedelbart eller till senare dag.

15 §

Uteblir den tilltalade från ett rättegångstillfälle för huvudför-

Uteblir den tilltalade från ett rättegångstillfälle för huvudför-

handling eller inställer han eller hon sig genom ombud då han eller hon har förelagts att infinna sig personligen, *skall* rätten i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Är det inte möjligt att avgöra målet *skall* rätten *besluta att den tilltalade skall*

1. *kallas på nytt vid vite,*
2. *hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag eller*
3. *häktas, om det finns förutsättningar för det.*

handling eller inställer han eller hon sig genom ombud då han eller hon har förelagts att infinna sig personligen, *ska* rätten i första hand pröva om målet kan avgöras enligt 15 a §. Är det inte möjligt att avgöra målet *ska* rätten *ta ställning till om ett förelagt vite ska dömas ut samt fatta beslut om målets fortsatta handläggning enligt andra stycket.*

Om det inte finns särskilda skäl mot det ska den tilltalade hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag. Är det sannolikt att hämtning inte kan ske ska den tilltalade i stället häktas, om det finns förutsättningar för det enligt 24 kap. I annat fall ska han eller hon kallas på nytt vid vite.

15 a §

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. *det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst tre månader, villkorlig dom eller skyddstillsyn eller sådana påföljder i förening,*
2. *den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller*
3. *den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.*

Om det inte finns särskilda skäl mot det får målet avgöras utan att den tilltalade är personligen närvarande, om det inte finns anledning att döma till

1. *fängelse i mer än sex månader,*
2. *villkorlig dom i förening med samhällstjänst om det i domslutet ska anges ett fängelsestraff överstigande sex månader,*
3. *skyddstillsyn i förening med fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken,*
4. *skyddstillsyn i förening med samhällstjänst eller kontraktsvård om det i domslutet ska anges ett fängelsestraff överstigande sex månader, eller*
5. *sluten ungdomsvård.*

Vad som anges i första stycket gäller också om det inte finns anledning att

1. *förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff med mer*

Med de påföljder som anges i första stycket 1 skall likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken. *Det gäller dock inte, om i samband med förordnandet villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff skall förklaras förverkad i fråga om en strafftid som överstiger tre månader.*

I de fall som avses i första stycket 2 får målet avgöras även om den tilltalade inte har delgetts kallelse till förhandlingen.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

än sex månader, eller

2. bestämma påföljden till fängelse och förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff med en strafftid som sammantaget överstiger sex månader.

Med de påföljder som anges i första stycket 1–5 ska likställas förordnande enligt 34 kap. 1 § första stycket 1 brottsbalken.

15 b §

Om det inte finns särskilda skäl mot det får målet också avgöras utan att den tilltalade är personligen närvarande om

1. den tilltalade, sedan han eller hon har fått del av åtalet, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller

2. den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.

I de fall som avses i första stycket 1 får målet avgöras även om den tilltalade inte har fått del av kallelse till förhandlingen.

47 kap

7 a §

Rätten ska, allt efter målets beskaffenhet, verka för att målet förbereds så att det kan avgöras på ett ändamålsenligt sätt. Rätten ska genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter eller ofullständigheter i parternas yrk-

anden, inställningar eller bevisuppgifter. Bilaga 2

Rätten får bestämma att olika frågor eller delar av målet ska behandlas var för sig vid förberedelsen.

51 kap.

12 §

Om hovrätten anser att det behövs, *skall* hovrätten besluta att yttrande av sakkunnig inhämtas, skriftligt bevis läggs fram, föremål tillhandahålls för syn eller besiktning, bevis tas upp utom huvudförhandlingen eller någon annan förberedande åtgärd företas.

Om en part vill att en åtgärd enligt första stycket *skall företas*, *skall* han så snart som möjligt begära det hos hovrätten.

Behöver i mål om allmänt åtal åtgärd enligt 23 kap. företas, får hovrätten meddela åklagaren föreläggande om det.

Om hovrätten anser att det behövs, *ska* hovrätten besluta att yttrande av sakkunnig inhämtas, skriftligt bevis läggs fram, föremål tillhandahålls för syn eller besiktning, bevis tas upp utom huvudförhandlingen eller någon annan förberedande åtgärd företas.

Om en part vill att en åtgärd enligt första stycket *ska vidtas*, *ska* han *eller hon* så snart som möjligt begära det hos hovrätten.

I fråga om hovrättens skyldigheter under förberedelsen ska 45 kap. 13 § tillämpas.

Behöver i mål om allmänt åtal åtgärd enligt 23 kap. företas, får hovrätten meddela åklagaren föreläggande om det *endast efter yrkande av part*.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkande Brottmålsprocessen (SOU 2013:17) lämnats av Riksdagens ombudsmän, Riksrevisionen, Högsta domstolen, Svea hovrätt, Göta hovrätt, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Hovrätten för Västra Sverige, Hovrätten för Nedre Norrland, Hovrätten för Övre Norrland, Attunda tingsrätt, Stockholms tingsrätt, Södertälje tingsrätt, Södertörns tingsrätt, Falu tingsrätt, Linköpings tingsrätt, Jönköpings tingsrätt, Kalmar tingsrätt, Helsingborgs tingsrätt, Lunds tingsrätt, Malmö tingsrätt, Varbergs tingsrätt, Värmlands tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Östersunds tingsrätt, Lycksele tingsrätt, Umeå tingsrätt, Justitiekanslern, Domstolsverket, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Datainspektionen, Kustbevakningen, Tullverket, Skatteverket, Arbetsgivarverket, Statskontoret, Uppsala universitet (Juridiska fakulteten), Lunds universitet (Juridiska fakulteten), Stockholms universitet (Juridiska fakulteten), Riksarkivet, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Kommuner och Landsting, Svenskt näringsliv TCO, Jusek, Sveriges läkarförbund, Brottsofferjourernas riksförbund, Nämndemännens riksförbund, Riksförbundet frivilliga samhällsarbetare och Sveriges domareförbund.

Riksförbundet Kriminellas Revansch I Samhället har inte kommit in med något remissyttrande. LO har avstått från att yttra sig. SACO som organisation har avstått från att yttra sig. Remissyttranden har dock, som framgår ovan, inkommit från SACO-förbunden Jusek och Sveriges läkarförbund.